२०३८–३९

२०३८ साल आषाढ २३ गते
अर्थ मन्त्री डा.यादवप्रसाद पन्तले
दिनु भएको बजेट वक्तव्य

श्री ५ को सरकार
अर्थ मन्त्रालय
काठमाडौं

अध्यक्ष महोदय,

राष्ट्रिय जनमत संग्रहमा सुधार सहितको निर्दलीय प्रजातान्त्रिक पन्चायती व्यवस्थाको पक्षमा नेपाली जनताले आफ्नो स्पष्ट सहमति प्रकट गरेपछि गत वर्ष मैले यसै सदमा नेपाल अधिराज्यको चालू आर्थिक वर्ष २०३७।३८ को आय व्ययको विवरण पेश गरेको थिएं । पन्चायती व्यवस्था अन्तर्गत वालिग मताधिकारको आधारमा राष्ट्रिय पन्चायतको निम्ति हालै सम्पन्न भएको आम निर्वाचन पछि श्री ५ महाराजाधिराज सरकारबाट असीम निगाह साथ राष्ट्रिय पन्चायतको सदस्यताको साथै अर्थ मन्त्रालयको अभिभारा समेत बक्सिएकोमा म मौसूफ सरकारमा सभक्ति कृतज्ञता अर्पण गर्न चाहन्छु । आमनिर्वाचन पछि पहिलो पल्ट यस गरिमामय सदनमा नेपाल अधिराज्यको आर्थिक वर्ष २०३८।३९ को आय–व्ययको विवरण आज पेश गर्न पाउंदा आफूलाई गौरवान्वित ठानेको छु ।

नेपाल अधिराज्यको संविधानको तेस्रो संशोधन अनुसार मुलुकमा निर्दलीय प्रजातान्त्रिक पन्चायती व्यवस्था अन्तर्गत पहिलोपल्ट वालिग मताधिकारको आधारमा राष्ट्रिय पन्चायतको निम्ति आम चुनाव सफलताका साथ सु–सम्पन्न भयो । यस ऐतिहासिक प्रजातान्त्रिक अभ्यासमा समस्त जनताले जुन व्यापक उत्साह र उमङ्ग देखाए त्यसबाट पन्चायती व्यवस्थामा नयां आयाम थपिएको छ । निर्वाचित भई आउनु भएका जन–प्रतिनिधिहरुबाट जनताले जनहितकारी ठोस कार्यक्रमहरुको अपेक्षा गरेका हुन्छन् भने मन्त्रिपरिषद्मा रहेका सदस्यहरुको निमित्त पनि जनता प्रतिको जिम्मेवारी बढ्न गएको कुरा स्पष्ट छ । यस परिप्रेक्ष्यमा राष्ट्रिय अर्थतन्त्रलाई बलियो बनाउने, राष्ट्रिय उत्पादन वृद्धि गराउने, विकासको प्रतिफललाई सर्वसाधारण जनता समक्ष पर्‍याउने तथा जनताको पीर मर्का हटाउने कार्यमा आज हामी सबैले एकजूट भई अगाडि बढ्नु परेको छ । यिनै कुराहरुलाई ध्यानमा राखी आगामी वर्षको आय–व्यय तयार गरेको छु । बजेटमा अन्तर्निहित कार्यक्रमहरुको सफल कार्यन्वयन गर्नमा हामीलाई सफलता मिल्ने कुरामा म पूरा विश्वस्त छु, किनभने एक दृढ निश्चित प्रजातान्त्रिक राजनैतिक व्यवस्था नै आर्थिक विकासको पूर्वाधार हो ।

अध्यक्ष महोदय,

आगामी आर्थिक वर्ष २०३८।३९ मा श्री ५ को सरकारले अपनाउने नीतिगत पक्षहरुको विवेचना गर्नु भन्दा अधि यस सदनमा मैले हिजो पेश गरेको चालू आर्थिक वर्षको आर्थिक सर्वेक्षणमा उल्लेखित केही आर्थिक परिसूचकहरु माथि म प्रकाश पार्न चाहन्छु । आर्थिक वर्ष २०३६।३७ देशको निम्ति एक ठीन वर्ष थियो । तुलनात्मक आधारमा चालू आर्थिक वर्षमा कृषि उत्पादन वृद्धि हुन गएको छ । अत्यावश्यक वस्तुहरुको नियमित आपूर्ति स्थिति तथा देशको शोधनान्तर स्थितिमा केही सुधार देखिएको छ । यी सबै परिसूचकहरु आलू आर्थिक वर्षका केही सकारात्मक पक्षहरु हुन् । तर विद्युत आपूर्तिमा आएको कमी र कच्चा पदार्थको अभावले पनि औद्योगिक उत्पादनमा आएको ह्रास, वैदेशिक व्यापारमा भएको घाटामा वृद्धि र जन–जीवनमा परिरहेको मूल्य वृद्धिको चाप चालू आर्थिक वर्षमा देखा परेका नराम्रा परिसूचकहरु हुन् ।

समष्टि रुपमा हेर्ने हो भने विगत केही वर्षको दांजोमा चालू आर्थिक वर्षमा निश्चय नै अर्थ व्यवस्थाले केही प्रगति गरेको सङ्केत देखाएको छ । गत आर्थिक वर्ष २०३६।३७ मा प्रतिकूल मौसमको कारणबाट खाद्यान्नको उत्पादनमा १३ प्रतिशतले ह्रास भई देशमा आइपरेको खाद्यान्न सङ्कट अन्तर्राष्ट्रिय सहयोग समेतबाट सुल्झाउनु पर्ने स्थिति भएको थियो । खाद्यान्नको उत्पादन गत वर्षको तुलनामा चालू आर्थिक वर्षमा १९ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । सामान्य वर्ष (२०३१।३२) को तुलनामा छैठौं योजनाको पहिलो वर्षमा कृषि उत्पादन ६.८ प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान गरिएको छ । चालू आर्थिक वर्षमा देशको आर्थिक क्रियाकलाप पनि केही मात्रामा बढ्न गएको छ । संशोधित अनुमान अनुसार सरकारी राजस्व गत वर्षको यथार्थको दांजोमा २९ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । यो वृद्धि उत्साहवर्द्धक देखिन्छ । यही प्रवृत्ति आगामी वर्षहरुमा कायम रहन सक्यो भने छैठौं योजनाको निम्ति आवश्यक पर्ने आन्तरिक साधन सजिलैसंग उपलब्ध हुन सक्ने कुरामा म विश्वस्त छु ।

तर अध्यक्ष महोदय, मैले भर्खरै उल्लेख गरेका उपलब्धिहरुबाट हामीले संतोष लिने ठांउं अवश्य पनि छैन । हाम्रा सामुन्ने विभिन्न कठिनाईहरु छन् । अझै पनि हाम्रो खाद्यान्न बालीहरुको प्रति हेक्टर उत्पादकत्व कम छ । कृषिको विकास अझै मौसमको अनुकूलतामा निर्भर रहेको छ । अशिक्षा र गरीवी विरुद्धको निरन्तर संघर्ष अरु बढी गर्नु परेको छ । जनसंख्या वृद्धि, मूल्य वृद्धि तथा व्यापार घाटा वृद्धि नियन्त्रण गर्न सकिएको छैन । त्यसमाथि भू–परिवेष्ठित मुलुक भएकोले आर्थिक विकासको मार्गमा धेरै अवरोधहरु पनि छदैं छन् । सार्थ अन्तर्राष्ट्रिय जगतमा देखा परेका आर्थिक समस्याहरुले पनि केही न केही रुपमा प्रतिकूल असर हाम्रो अर्थ व्यवस्थामा पारिरहेका छन् ।

देशमा देखापरेका यस्ता आर्थिक तथा सामाजिक विषमता हटाउन पन्चायती व्यवस्था प्रादुर्भाव भएदेखि श्री ५ को सरकारले प्रयास नगरेको होइन ।

विकास क्रममा आर्थिक तथा सामाजिक पूर्वाधारहरुको निर्माण गर्नेतर्फ निक्कै उपलव्धी हासिल गरेका छौं । कृषि र अन्य क्षेत्रमा प्राविधिक सेवाको विस्तार पनि भएको छ । यातायात र शिक्षा क्षेत्रमा निक्कै उपलव्ध हुन सकेको छ । विद्युत तथा सिंचाई क्षेत्रमा विगत योजनाकालहरुमा भएको लगानीको प्रतिफल देखापर्न थालेका छन् । यस्तै गरी स्वास्थ्य र खानेपानी जस्ता आधारभूत सेवाहरुमा पनि प्रगति उल्लेखनीय रहेको छ । निश्चय नै यस्ता आर्थिक तथा सामाजिक पूर्वाधारहरु अझै पनि पर्याप्त छैनन् । यिनीहरुको अधिकतम उपयोग गरी आर्थिक विकासको दरलाई अझै अगाडि बढाउन सकिन्छ ।

आज हाम्रो निम्ति राष्ट्रिय उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउनु सिवाय अरु कुनै विकल्प छैन । तसर्थ आगामी वर्षहरुमा हाम्रा प्रयासहरुका सकारात्म पक्षहरुलाई अझ बढी सुदृढ गर्दै लैजाने र नकारात्मक पक्षहरुलाई हटाउदै लैजाने तर्फ श्री ५ को सरकारले दृढताका साथ आवश्यक कदमहरु लिनेछ ।

अध्यक्ष महोदय,

अहिले हाम्रो समक्ष सबैभन्दा ठूलो समस्या वहुसंख्यक नेपाली जनताको कमजोर आर्थिक अवस्थालाई कसरी माथि उठाउने भन्ने नै हो । पांचौ योजना अवधिमा राष्ट्रिय उत्पादनमा वार्षिक २.२ प्रतिशत मात्र वृद्धि र जनसंख्या वृद्धि २.३ प्रतिशत भएबाट चौथो योजनाको अन्तिम वर्षको दांजोमा प्रतिव्यक्ति आयमा केही कमी हुन गई अधिकांश नेपाली जनताको जीवनस्तरमा सुधार हुन सकेन । फलस्वरुप एकातिर अधिकांश जनसंख्या अझै पनि निरपेक्ष गरिबी रेखामुखी रहेको र गांस वास तथा लुगा फाटोको समस्याले पीडित छन् भने अर्कोतरि केही प्रवुद्धवर्गमा मात्र विकासको फल सीमित रहेको छ । यसरी राष्ट्रिय उत्पादनमा वृद्धि नहुनु र आयको असमान वितरण हुन अझै प्रमुख समस्याका रुपमा रहेका छन् ।

मैले भरखरै उल्लेख गरेका समस्याहरुको परिप्रेक्षमा नै हाम्रो अर्थ व्यवस्थामा देखिएका आर्थिक तथा सामाजिक विषमतालाई नियन्त्रण तथा सर्वसाधारण जनताको दैनिक जीवनमा परेको आर्थिक कठिनाइहरुलाई निराकरण गर्ने उद्देश्य राखी श्री ५ को सरकारको विकास, वित्तिय तथा मौद्रिक नीतिहरुलाई यसै दिशातिर लक्षित गर्ने प्रयास गरेको छु ।

निम्न आय भएका वर्गको जीवनस्तरमा सुधार गर्दै लैजाने उद्देश्यले एकीकृत ग्रामीण विकास कार्यक्रमका साथै खानेपानी, आधारभूत स्वास्थ्य सुविधा, झोलुङ्गे पुल, प्राथमिक तथा प्रौढ शिक्षामा भौतिक सुविधाको निम्ति बढी लगानीको आवश्यकता देखिएको छ । साथै यस्ता वर्गको दैनिक उपभोगका सामानहरु खास गरी मोटो कपडा, मट्टितेल, औषधीहरु जस्ता वस्तुहरुको मूल्य बढ्न नदिने तर्फ हाम्रो ध्यान जानु आवश्यक छ । हाम्रो आर्थिक विकासमा कृषि क्षेत्रले खेल्नु पर्ने भूमिका र यस क्रममा साना किसानको प्रमुख स्थान रहेको तथ्यलाई हृदयङ्गम गरी यस्ता वर्गलाई कृषि उत्पादनमा बढी प्रोत्साहन दिन र खेर गइरहेको श्रम शक्तिको उपयोगको निम्ति रोजगारीको अवसर प्रदान गर्नेतर्फ प्रभावकारी ढंगले अघि बढ्नु परेको छ ।

कृषि उत्पादनमा निरन्तर रुपले ह्रास हुदै गइरहेको परिप्रेक्षमा कृषि उत्पादन कार्यमा आर्थिक कठिनाईले गर्दा शिथिलता नआओस् भन्ने दृष्टिकोण अपनाई साना किसानहरुले कृषि विकास वैंक र अन्य संस्थाहरुबाट लिएका आजसम्म भाखा नाघेका उत्पादन ऋणको भुक्तानी अवधिलाई जरिवाना तिर्नु नपर्ने गरी २०३९ बैशाख मसान्तसम्म म्याद बढाइएको छ । यस्ता किसिमका ऋणहरु किस्तावमन्दीमा उठाइने व्यवस्था पनि गरिने छ । यसरी ऋण तिर्न बांकी रहेका साविक किसानहरुलाई नयां ऋण पनि दिइने छ । कृषि ऋण सुलभ र सुगम तरिकाबाट उपलव्ध गराउन साझा र कृषि विकास वैंकको सम्बन्धमा बढी समन्वयलाई दुवै संस्थालाई सकृय तुल्याउने व्यवस्था मिलाइएको छ । साना किसानहरुलाई मालपोतमा अरु सुविधा दिन मालपोतमा केही छुट दिइएको छ । यसको अतिरिक्त कृषि उत्पादनमा बढी प्रोत्साहन आयोस् भन्ने दृष्टिकोण अपनाई साना सिंचाई कार्यक्रमहरुको निम्ति बजेटमा बढी रकमको व्यवस्था गर्नुको साथै समयमा नै मल र विऊ उपलव्ध गराउने व्यवस्था पनि मिलाइएको छ ।

देशको विकासको क्रममा मध्यम वर्गको पनि भूमिका कम महत्वपूर्ण छैन । एकातिर यस वर्गको आय निश्चित छ भने अर्कोतिर बढ्दो मूल्यको चापले यसले दैनिक जनजीवनमा आर्थिक कठिनाई भोग्नु परिरहेको छ । यस्तो वर्गलाई पनि बजेटले केही न केही सहुलियत दिनु सामाजिक न्यायको दृष्टिकोणले अनिवार्य हुन आउंछ । तसर्थ यस्तो वर्गलाई दैनिक उपभोग्य वस्तुहरुको मूल्य वृद्धिबाट भार नपरोस् भन्नेतर्फ पनि विचार पुर्‍याउनु परेको छ ।

अध्यक्ष महोदय,

अहिलेसम्म हाम्रा विकासका प्रयासहरुबाट धनीवर्गले नै बढी फाइदा उठाइरहेको छ भन्ने कुरा अर्थ व्यवस्थामा देखा परेका आर्थिक विषमताले स्पष्ट देखाएको छ । त्यसैले आर्थिक विकासमा यस्ता वर्गको पूंजी र सहभागिता बढी मात्रामा आकर्षण गराउनु परेको छ । देशले पनि यसै वर्गबाट विकासको प्रकृयामा चाहिने साधन उपलब्धिको अपेक्षा गरेको हुन्छ । सामाजिक न्यायको दृष्टिकोणबाट पनि यो वर्गले देश विकासको अभियानमा ठूलो भूमिका खेल्नु पर्छ । जुनसुकै देशमा पनि विकासको भार अन्ततोगत्वा कर तिर्न सक्ने क्षमता भएका वर्गले नै व्यहोर्नु पर्छ ।

अध्यक्ष महोदय,

अब म आगामी वर्षको श्री ५ को सरकारले अपनाउने उत्पादन नीति वारे केही प्रकाश पार्न चाहन्छु । विगत दुई दशकभित्र कृषि क्षेत्रमा प्रशस्त लगानी भएता पनि लगानीको प्रतिफल प्राप्त गर्न सकिएको छैन । करीब १५ प्रतिशत खेतीयोग्य जमीनमा मात्र सिंचाई सुविधा उपलव्ध गराउन सकिएको छ । यसको अतिरिक्त प्रविधिको प्रसार, मल, विउ, जल, ऋण आदि आवद्ध रुपमा किसानको घर खेतमा समयमा नै पुर्‍याउन सकिएको छैन । यसले गर्दा कृषिको उत्पादकत्वमा वृद्धि गर्न सकिएको छैन । यिनै तथ्यलाई मनन गरी उपलव्ध सीमित साधनलाई सिंचाई क्षेत्र तथा संभाव्य क्षेत्रहरुमा आवद्ध रुपमाकेन्द्रीत गरी प्रति इकाई उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने श्री ५ को सरकारको नीति हुनेछ ।

जनसंख्या, उद्योग र निर्यात क्षेत्रहरुको बढ्दो मागलाई परिपूर्ति गर्दै लैजान कृषि उत्पादन कार्यक्रमलाई अभियानको रुपमा संचालन गरिने छ । जनसहभागिता परिचालन गर्न कृषि समितिहरुलाई बढी सकृय गराइनुका साथै श्री ५ को सरकारको कृषि विकासमा कार्यरत सम्पूर्ण निकायहरुलाई यसतर्फ अभिमुख गराइने छ । यसको साथै उत्पादित वस्तुहरुको उचित मोल कृषकहरुलाई दिलाउन बजार व्यवस्थाको निम्ति विभिन्न कदमहरु चालिने छन् ।

राष्ट्रिय उत्पादनमा गैर कृषि क्षेत्रको योगदान कम रहेता पनि त्यस भित्र साना तथा घरेलु उद्योगको महत्वपूर्ण भूमिका छ । देशभित्र उपलव्ध हुने कच्चा पदार्थको उपयोग गर्ने, परम्परागत रुपमा उपलव्ध सीप तथा प्रविधिको सदुपयोग गर्ने तथा जनसंख्यालाई रोजगारीको अवसर उपलव्ध गराउने उप–क्षेत्रको रुपमा रहेको घरेलु तथा साना उद्योगको संरक्षण, प्रवर्द्धन तथा विकास राष्ट्रिय अर्थ तन्त्रको विकासको निम्ति अति महत्वपूर्ण छ । साना तथा घरेलु उद्योग स्थापना सम्बन्धी कार्य पद्धति तथा सरकारी नियन्त्रणलाई सकेसम्म उदार र सरल बनाउने श्री ५ को सरकारको नीति हुनेछ । अत्यावश्यक कच्चा माल सुगम तरीकाले उपलव्ध गराइनुको साथै यस्ता उद्योग स्थापनाका लागि आवश्यक ऋण सुलभ तरीकाले उपलव्ध गराउने व्यवस्था मिलाइने छ ।

देशमा द्रुततर औद्योगिक विकास गर्न हालै नयां औद्योगिक नीति जनसमक्ष ल्याइएको छ । यस अनुरुप उद्योग स्थापनाको निम्ति निजी क्षेत्रलाई बढी सहभागी बनाउन र बढी मात्रमा विदेशी लगानी आकर्षित गर्न विशेष सहुलियत तथा सुविधाहरुको व्यवस्था गर्न श्री ५ को सरकारले नयां औद्योगिक व्यवसाय ऐन लागू गर्न यस सदनमा विधेयक छिटै नै पेश गर्ने छ । उक्त ऐन लागू भए पछि देशमा औद्योगिक विकासको वातावरणको सृजना भई निजी क्षेत्रबाट औद्योगिक कार्यकलापमा ठूलो योगदान हुनेछ भन्ने मैले आशा गरेको छु । नेपालले आयात गर्दै आएका वस्तुहरु देशभित्र नै उत्पादन गरी सकेसम्म आत्मनिर्भरता तिर अघि बढ्ने हाम्रो उद्देश्य रहेको छ । यस अनुरुप हाल निर्माणाधिन आयोजनाहरुलाई यथासक्य छिटो पूरा गर्नु चालू उद्योगहरुलाई पूर्ण क्षमतामा चलाउनु र उद्योगहरुको क्षमतामा वृद्धि गर्नु श्री ५ को सरकारको नीति रहेको छ । यसको अतिरिक्त स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योग धन्दाहरुको कच्चा पदार्थ नियमित आपूर्तिको व्यवस्था पनि गरिने छ । निकासी उन्मुख उद्योगहरुको विकासमा पनि विशेष जोड दिइनेछ । आगामी वर्षमा सिमेण्ट, कपडा, चिनी, कागज, म्याग्नेसाइट, सीसाजस्ता नयां उद्योगहरुको सरकारी तथा गैर सरकारी क्षेत्रमा स्थापना गरिनेछ ।

अध्यक्ष महोदय,

अब म आगामी वर्षको श्री ५ को सरकारको आर्थिक तथा मौद्रिक नीतिहरुमाथि प्रकाश पार्दछु । हालका वर्षहरुमा मूल्य वृद्धिले गर्दा सर्वसाधारण र खास गरी निम्न आय तथा निश्चित आय भएका वर्गहरुको जन–जीवन कष्टप्रद हुँदै गएको हामी सबैले महसूस गरेका छौं । यस सम्बन्धमा आन्तरिक वाहृय परिस्थितिले पारेको असर वारे मैले गत साल बजेट पेश गर्दा यस सदनलाई अवगत गराएको थिएं । आन्तरिक स्थितिमा सुधार ल्याउन उत्पादनमा वृद्धि गर्नु तथा वितरण व्यवस्थामा सुधार ल्याउनु आवश्यक छ । वाहृय कारणहरुले गर्दा भएको मूल्य वृद्धिलाई केही हदसम्म वित्तीय नीतिको माध्यमद्वारा सुधार्न सकिन्छ । तर पनि यो निश्चित सीमासम्म मात्र गर्न सकिने व्यवस्था हो । त्यसकारण प्रशासनिक ढङ्गबाट मूल्य नियन्त्रण गर्न खोज्दा आपूर्ति विग्रेर सामान्य उपभोक्तालाई झन अप्ठ्यारो पर्न जाने सम्भावना हुन्छ । यसैले विगत वर्षहरुको अनुभवबाट मूल्यलाई यथार्थवादी बनाई आपूर्तिको प्रवाहलाई नियमित गराउनेतर्फ प्रोत्साहित गर्ने नीति श्री ५ को सरकारको हुने छ । यस सम्बन्धमा खाद्यान्न, कपडा, तेल, मट्टितेल, चिनी जस्ता सर्वसाधारणको लागि अति आवश्यक वस्तुहरुको मूल्य कृत्रिम कारणहरुबाट वृद्धि हुन नदिन श्री ५ को सरकार अझ बढी प्रयत्नशील रहनेछ ।

गत केही वर्षदेखि नै आन्तरिक कर्जाको विस्तार मुद्रा प्रदाय वृद्धिमा प्रमुख कारकको रुपमा रहेको छ । चालू आर्थिक वर्षमा मुद्रा प्रदाय बढाउने मुख्य कारण निजी क्षेत्रलाई जाने गरेको कर्जा देखिन्छ । मुद्रा प्रदाय वृद्धिले मूल्य तथा भुक्तानी सन्तुलनमा प्रतिकूल असर पार्ने भएकोले यसलाई बान्छित सीमाभित्र राख्न अनुत्पादक क्षेत्रतर्फ प्रवाहित हुने कर्जामा नियन्त्रण गर्ने नीति अवलम्बन गरिने छ ।

आज देशमा शहरी तथा ग्रामीण क्षेत्रको बचत अनुत्पादक कार्यमा लागेको देखिएको छ । अर्कोतिर सीप र जांगर भएकाहरुको श्रमशक्ति साधनको अभवमा खेर गइरहेको छ । तसर्थ देशको शहरी तथा ग्रामीण क्षेत्रमा रहेको बचत परिचालन गरी उत्पादनशील क्षेत्रमा साधनको प्रवाह बढाउनु आजको आवश्यकता हुन गएको छ । आगामी वर्ष प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र अन्तर्गत उपलव्ध गराइने कर्जा रकम बढी सरलताका साथ वाणिज्य वैंकहरु तथा कृषि विकास वैंक मार्फत उपलव्ध गराइने छ । प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र अन्तर्गत उपलव्ध गराइने ऋण सुविधाहरुमा समन्वय ल्याउन गठीत समितिले प्रतिवेदन प्रस्तुत गरिसकेको छ । उक्त प्रतिवेदनका उपयुक्त सुझावहरु लागू गर्न आवश्यक व्यवस्था मिलाइने छ ।

बचतको दर बढाउंदै लग्ने सिलसिलामा लागू वर्ष जस्तै आगामी वर्षमा पनि खास गरी ग्रामीण क्षेत्रमा लक्ष्य अनुसार वाणिज्य वैंकहरुको शाखा विस्तार गर्दै लगिने छ । यसै क्रममा चांडै नै प्रचलित व्याजदरको पुनरावलोकन गरी त्यसलाई देशको आवश्यकता अनुसार परिवर्तन गरिनेछ ।

श्री ५ को सरकारले हालसम्म विभिन्न औद्योगिक तथा व्यापारिक संस्थानहरुमा प्रशस्त लगानी गरिसकेको भएता पनि त्यसको आर्थिक प्रतिफल नगण्य मात्र रहेको छ । यी संस्थानहरुको कार्य सन्चालनमा आई परेको विभिन्न कठिनाईहरुले गर्दा

श्री ५ को सरकारको आर्थिक दायित्व बढ्दै गएको छ । कतिपय व्यापारिक तथा सेवा सम्बन्धी संस्थानहरुको कार्यकारी पूंजीको निम्ति श्री ५ को सरकारको जमानतमा वाणिज्य वैंकहरुले ऋण प्रदान गर्दै आएका थिए, तर हाल ती व्यापारिक तथा सेवा सम्बन्धी संस्थानहरुले आफ्नो साधनबाट यस्ता ऋणहरु चुक्ता गर्न नसक्ने स्थिति देखा परेको छ । त्यस प्रकारको रकम रु. ६० करोड भन्दा बढी भएकोले आफ्नो दायित्व पूरा गर्न श्री ५ को सरकारले क्रमशः आगामी वर्षहरुको बजेटमा समेत व्यवस्था गर्दै जाने नीति लिएको छ ।

चालू आर्थिक वर्षको बजेट पेश गर्दा मैले केही अनावश्यक तथा राम्रोसंग चल्न नसक्ने संस्थानहरुलाई खारेज समेत गर्ने भने अनुरुप श्रावण १ गतेदेखि सबै धान चामल निर्यात कम्पनीहरुलाई खारेज गरिनेछ । अन्य अनावश्यक देखिएका सरकारी संस्थानहरुलाई पनि क्रमशः खारेज गरिंदै लगिने छ । श्री ५ को सरकारले संस्थानहरुका आर्थिक स्थितिमा प्रतिकूल असर नपरोस् भन्ने उद्देश्यले मूल्य नीति र अनुदान नीतिमा समेत आवश्यक परिवर्तन गरी त्यस्ता संस्थानहरुलाई बढी उत्तरदायी गराउने छ । संस्थान सुदृढीकरण प्रतिवेदनमा उल्लेखित सुझावहरुलाई समेत दृष्टिगत गरी संस्थानहरुमा आर्थिक अनुशासन कायम गराउन र व्यवस्थापनमा समेत सुधार ल्याउन आवश्यक कदमहरु उठाइने छ । यस्ता कदमहरुबाट श्री ५ को सरकारको आर्थिक दायित्व अब बढ्न जाने छैन भन्ने विश्वास लिएको छु ।

देशको वैदेशिक व्यापार क्षेत्र विगत दशकदेखि नै सदा चिन्ताको विषय रहेको छ । चालू आर्थिक वर्षमा वैदेशिक व्यापार घाटाले रु. ३ अरब नाघ्ने संकेत दिएको छ । यस क्षेत्रमा सुधार ल्याउन हामीले निकै ध्यान दिनु पर्ने देखिन्छ । यसको निम्ति श्री ५ को सरकारले वैदेशिक व्यापारको विभिन्न पक्षहरुको अध्ययन गरी व्यापार नीति तर्जुमा गर्नेछ । निर्यात प्रवर्द्धन गर्न एकातिर निर्यात योग्य वस्तुहरुको उत्पादन बढाउनु पर्ने आवश्यकता छ भने अर्को तिर आयात घटाउन आयात हुने वस्तुहरुको उत्पादन पर्याप्त मात्रामा बढाउनु पर्ने देखिन्छ । निर्यात बढाउने उपायहरुलाई प्रोत्साहन दिने नीति अपनाउनुको साथै व्यापार घाटा कम गर्न आयात प्रतिस्थापन गर्ने श्री ५ को सरकारको नीति रहने छ । यसको निम्ति केही वित्तीय उपायहरुको अवलम्बन गर्नु पर्ने देखिन्छ । साथै अन्य केही वस्तुहरुको निर्याततलाई अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा प्रतिष्पर्धात्मक बनाउन निर्यातकर्ताहरुलाई वित्तीय सहयोग समेत उपलब्ध गराउन पर्ने देखिन्छ । आयात प्रतिस्थापन गर्न छोटो अवधिमा घरेलु तथा साना उद्योगको विस्तारमा जोड दिइनेछ भने लामो अवधिमा ठूला उद्योगहरु स्थापना गर्न प्रोत्साहन दिने नीति श्री ५ को सरकारको रहने छ ।

अध्यक्ष महोदय,

आज कुनै पनि देशको अर्थ व्यवस्था एक्लो रहन सक्दैन । विश्वको इतिहास हेरेमा पनि कुनै न कुनै किसिमबाट विदेशी साधन परिचालन गर्न नसक्ने देशहरु विकास क्रममा अगाडि बढ्न सकेको देखिन्न । अझ सीमित साधन तथा सीमित बजार भएको र अहिलेको अवस्थाको सन्दर्भमा हाम्रो जस्तो विकासोन्मुख देशको निम्ति आफू स्वावलम्बी नभएसम्म वैदेशिक सहायता सक्दो मात्रामा उपयोग गर्नु विकासको निम्ति आवश्यक र अपरिहार्य कुरा हो । विकसित मुलुकहरुले हाम्रो जस्तो विकासोन्मुख देशहरुलाई सहायता दिने नीति एक आर्थिक प्रश्न मात्र नभै अन्तर्राष्ट्रिय नैतिक वाध्यता पनि हो भन्ने कुरामा हामी जस्ता सबै विकासोन्मुख देशहरु विश्वस्त छन् । यस सन्दर्भमा आगामी आर्थिक वर्षभित्र नै अति कम विकसित देशहरुको निम्ति पेरिसमा एक अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलन बोलाइने भएको छ । विश्व वैंकको तत्वावधानमा नेपाल सहायता समूहको वैठक पनि बस्ने भएको छ । यस्ता सम्मेलनहरुबाट हामी जस्तो विकासोन्मुख देशहरुलाई निकै फाइदा हुने आशा राखेको छु । विकासोन्मुख देशहरुको कठिन आर्थिक स्थिति वारे अन्तर्राष्ट्रिय जगतले बढ्दो अभिरुचि राख्नु हाम्रो लागि एक उत्साहवर्द्धक कुरा हो ।

अध्यक्ष महोदय,

अब म संक्षिप्त रुपमा गत वर्षको यथार्थ आय–व्यय र चालू वर्षको संशोधित अनुमानको विवरण पेश गर्दछु ।

आर्थिक वर्ष २०३६।३७ मा साधारणतर्फ रु. .१ अरब १९ करोड ५५ लाख खर्च हुने संशोधित अनुमान भएकोमा यथार्थमा रु. १ असब १६ करोड २१ लाख खर्च भएको छ, जुन संशोधित अनुमानको ९७ प्रतिशत छ । चालू आर्थिक वर्षमा साधारणतर्फ रु. १ अरब ४५ करोड ४२ लाख खर्च हुने अनुमान भएकोमा रु. १ अरब ४२ करोड ६४ लाख अथवा बजेट अनुमानको ९८ प्रतिशत खर्च हुने संशोधित अनुमान छ ।
श्री ५ को सरकारले सकभर साधारण खर्चमा नियन्त्रण गरी राजस्व बचत बढी मात्रामा विकासको निम्ति परिचालन गर्ने नीति अपनाएको छ । तर पनि आर्थिक तथा सामाजिक सेवा, सांवा तथा व्याज भुक्तानी र शान्ति सुरक्षाको निम्ति बढ्दो खर्चको सन्दर्भमा साधारणतर्फको खर्चमा वृद्धि हुनु स्वाभाविक प्रवृत्ति हो ।

विकासतर्फको खर्च पांचौ योजनाकालमा औसत १९.२ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो र कूल विकास खर्चको ४८.० प्रतिशत विदेशी सहायताबाट र ५२.० प्रतिशत आन्तरिक स्रोतबाट व्यहोरिएको थियो । बढ्दो मात्रामा आतरिक तथा वाह्य साधनको परिचालन हुन सकेबाट नै विकास खर्चको दर वृद्धिमा तीव्रता कायम गर्न सकिएको हो । उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी वृद्धि गर्ने नीति अनुरुप विगत केही वर्षदेखि विकास खर्चको ढांचामा पनि क्रमिक रुपले परिवर्तन हुंदै आएको छ ।

आर्थिक वर्ष २०३६।३७ मा विकासतर्फ जम्मा रु. २ अरब ३४ करोड ३६ लाख खर्च हुने संशोधित अनुमान भएकोमा यथार्थमा रु. २ अरब ३० करोड ८६ लाख खर्च भएको छ, जन संशोधित अनुमानको ९८ प्रतिशत हुन्छ । त्यस्तै चालू आर्थिक वर्षमा रु. ३ अरब ४१ करोड ३९ लाख खर्च हुने अनुमान भएकोमा रु. २ अरब ७६ करोड अथवा अनुमानको ८१ प्रतिशत मात्र खर्च हुने संशोधित अनुमान छ ।

पांचौ योजनाकालको प्रथम ४ वर्षमा राजस्व प्रति वर्ष औषत १५.८ प्रतिशतको दरले वृद्धि भएको थियो । यस अवधिमा करको दरमा वृद्धि हुनका साथै कर लाग्ने आधारलाई विस्तृत गरिएबाट पनि निकै थप रकम प्राप्त हुन सकेको थियो । आर्थिक वषै २०३६।३७ मा कृषि उत्पादन निकै घट्न गएको हुंदा राजस्व सङ्कलनमा ३.८ प्रतिशतले मात्र वृद्धि हुन सक्यो आर्थिक वर्ष २०३६।३७ मा रु. १ अरब ७४ करोड ७६ लाख राजस्वबाट प्राप्त हुने संशोधित अनुमान भएकोमा रु. .१ अरब ८८ करोड अथवा संशोधित अनुमान भन्दा ७. ६ प्रतिशत बढी रकम प्राप्त भएकोक छ । चालू आर्थिक वर्षमा राजस्वबाट रु. १ अरब ४१ करोड ४३ लाख प्राप्त हुने अनुमान भएकोमा रु. २ अरब ४२ करोड ६१ लाख अथवा अनुमान भन्दा केही बढी रकम प्राप्त हुने संशोधित अनुमान छ । यस वर्ष भन्सार तथा बिक्री करबाट अनुमान भन्दा बढी रकम संकलन हुने संशोधित अनुमान छ । तर दीर्घकालीन दृष्टिबाट वैदेशिक व्यापारमा खास गरी आयात माथिको निर्भरता रहने प्रवृत्ति आर्थिक विकासको दृष्टिकोणले राम्रो होइन । गंर कर राजस्व संकलन भने अनुमान भन्दा निकै कम हुने देखिन्छ । वनबाट अनुमान भन्दा कम राजस्व प्राप्त भएको र सांवा तथा व्याज वापतको रकम संस्थानहरुले समयमा चुक्ता गर्न नसकेको हुंदा यो स्रोतबाट प्राप्त हुने रकम घट्न जाने संशोधित अनुमान छ ।

देश विकासको निम्ति साधन जुटाउनमा सरकारी क्षेत्रको ठूलो भूमिका रहेको छ । तर यसो भए तापनि राजस्व संकलन गर्ने काममा मात्र दृष्टि नराखी कर नीतिबाट निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गर्ने र सामाजिक न्यायका उद्देश्यहरु हासिल गर्ने तर्फ पनि पूरा ध्यान दिइएको छ । राजस्व प्रशासन स्वस्थ्य र सुदृढ नभएमा कर व्यवस्थाले गरेको निर्दिष्ट लक्ष्य हासिल हुन नसक्ने भएको र कर व्यवस्थामा विकृति पनि आउने भएको हुंदा कर प्रशासनमा सुधार गर्ने प्रयास गरिएको छ । यस क्रममा चालू आर्थिक वर्षमा राजस्व प्रशासन तालिम केन्द्रको स्थापना भएको छ र यसले राजस्व प्रशासन सुधारमा ठोस प्रभाव पार्ने आशा राखिएको छ ।

आर्थिक वर्ष २०३६।३७ को विकास खर्चको ४२ प्रतिशत आन्तरिक स्रोतबाट र ५८ प्रतिशत वाह्य स्रोतबाट व्यहोरिएको छ । आन्तरिक स्रोत मध्ये रु. ७१ करोड ७९ लाख राजस्व बचतबाट, रु.१८ करोड आन्तरिक ऋणबाट र बांकी रु. . ७ करोड १ लाख नगद मौज्दातबाट व्यहोरिएको छ ।

चालू आर्थिक वर्षको संशोधित अनुमान अनुसार कुल विकास खर्च मध्ये रु. १ अरब ५१ करोड ३ लाख विदेशी सहायताबाट व्यहोरिने अनुमान छ, जुन कुल विकास खर्चको ५५ प्रतिशत हुन आउंछ । आन्तरिक साधनबाट व्यहोरिने रकम मध्ये रु. ९९ करोड ९७ लाख राजस्व बचतबाट र नपुग रकम रु. २५ करोड आन्तरिक ऋणबाट व्यहोरिने संशोधित अनुमान छ । चालू आर्थिक वर्षमा नगद मौज्दातबाट रु. १५ करोड ५५ लाख व्यहोर्ने अनुमान भएकोमा राजस्व अनुमान भन्दा बढी उठेको तर खर्च भने अनुमान भन्दा कम हुन गएको हुंदा नगद मौज्दातबाट खर्च व्यहोर्नु परेन ।

अध्यक्ष महोदय,

आगामी वर्षको बजेट तर्जुमा गर्दा उत्पादन वृद्धि गरी जनसाधारणलाई प्रत्यक्ष फाइदा पु–याउने क्षेत्रमा बढी लगानी गर्ने नीति अपनाएको छु । यस अनुरुप कृषि तथा उद्योग जस्ता क्षेत्रहरुमा हुने लगानीमा निकै वृद्धि गरिनुको साथै न्यूनतम आवश्यकता पूर्ति गर्ने खालका कार्यक्रमहरु जस्तै खानेपानी, प्राथमिक शिक्षा स्कूलका लागि छानाहरु, आधारभूत स्वास्थ्य सेवा र झोलुङ्गे पुल, गोरेटो घोडेटो आदि आधारभूत यातायात सुविधा पु–याउने कार्यक्रमलाई प्राथमिकता दिइएको छ । यसको अतिरिक्त विकास प्रकृया बढी जनमुखी बनाउने उद्देश्य राखी अनुदानमा उल्लेखनीय रुपले वृद्धि गरिएको छ । साथै चालु वर्षमा समावेश गर्न नसकिएका थप कार्यक्रमहरु पनि आगामी वर्षको बजेटमा समावेश गरेको छु । यी कारणहरुले गर्दा विकास बजेटमा निकै वृद्धि भएको छ । गत वर्षहरुमा भएको विकास खर्चको दांजोमा मैले प्रस्तुत गरेको बजेट महत्वाकांक्षी देखिए तापनि हाम्रो आवश्यकतालाई र विकास प्रतिको कटिवद्धतालाई ध्यानमा राखी यो वृद्धिलाई अपरिहार्य ठानेको छु । आर्थिक प्रशासनलाई विकेन्द्रीकरण गरिएबाट खर्च गर्ने क्षमतामा वृद्धि हुने भएकोले पनि यस बजेटलाई महत्वाकांक्षी भन्न मिल्दैन भन्ने मेरो धारणा छ ।

बजेट तर्जुमा गर्दा सकभर अनावश्यक खर्चमा कटौती गर्ने नीति श्री ५ को सरकारले विगत वर्षहरुदेखि अपनाउंदै आएको छ र आगामी वर्षको बजेट तयार गर्दा पनि उक्त सिद्धान्तलाई बढी दृढताका साथ अपनाइएको छ । आगामी वर्षको बजेटमा नयां आयोजनाहरु लिनु भन्दा सकभर सन्चालन भइरहेका आयोजनाहरु समयमा पूरा गर्नेतर्फ जोड दिइएको छ ।

वन, जङ्गलको अनियमित ह्रासले गदौ बाढी, पैरो आदिबाट हुने धनजनको क्षतिलाई रोक्न भू–क्षय नियन्त्रण, नदी नियन्त्रण जस्ता कार्यक्रमहरुलाई देशको विभिन्न भागमा विस्तार गर्दै जाने व्यवस्था मिलाइएको छ । वन पैदावारको बढ्दो माग र प्राकृतिक सन्तुलनको आवश्यकतालाई समेत दृष्टिगत गरी सामुदायिक वन विकास, वृक्षारोपण, राष्ट्रिय निकुन्ज जस्ता कार्यक्रमलाई बढवा दिइएको छ ।

तराई क्षेत्रमा बसोबास बढाउन धेरै संभावना नरेकोले पहाडी भेगमा नै बसोबास कार्यक्रम सन्चालन गर्ने उद्देश्यले ग्रामीण अर्थ व्यवस्थाका विविध पक्ष जस्तै पशुपालन, फलफूल विकास, घरेलु उद्योग आदि उत्पादनशील कार्यक्रमको माध्यमबाट आर्थिक स्तर उठाउने गरी कार्यक्रम सन्चालन गरिने छ ।

हाल अन्य देशहरुले जस्तै नेपालले पनि उर्जा समस्याको सामना गर्नु परेको छ । देशमा अपार जल सम्पदा भएको हुंदा उर्जाको बढ्दो आवश्यकता पूरा गरी देश विकासमा टेवा पु–याउने र जनजीवनको निम्ति चाहिने आवश्यक उर्जाको आपूर्ति गर्ने काममा विद्युत क्षेत्रको ठूलो महत्व रहेको छ । तसर्थ विद्युत शक्तिको संभावनाहरु र उर्जाको आवश्यकतालाई हेरी विद्युत शक्तिको विकासमा जोड दिइएको छ । यस परिप्रेक्ष्यमा दुर्गम क्षेत्रहरुमा पनि साना जल विद्युत आयोजनाहरु सन्चालनको निम्ति रकमको व्यवस्था गरिएको छ ।

अध्यक्ष महोदय,

अब म आगामी आर्थिक वर्षको आय व्ययको अनुमान पेश गर्दछु । विकास बजेट तर्फ रु. ५ अरब ३३ करोड ३७ लाख र साधारण बजेट तर्फ रु.१ अरब ७७ करोड ९४ लाख खर्च गर्ने प्रस्ताव राखेको छु । यो खर्च चालु बजेटको संशोधित अनुमानको तुलनामा साधारण बजेट तर्फ २४.५ प्रतिशतले र विकास बजेट तर्फ ९३.३ प्रतिशतले बढी छ । तर चालु वर्षको बजेट अनुमानको तुलनामा प्रस्तावित साधारण बजेट र विकास बजेट क्रमशः २२.४ र ५६.२ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ ।

साधारण बजेटमा संबैधानिक अङ्गमा रु. ६ करोड २७ लाख, साधारण प्रशासनमा रु. २६ करोड ४ लाख, कारागार सुधारमा रु. ३० लाख, साजस्व प्रशासनमा रु. ४ करोड ६१ लाख, आर्थिक प्रशासन र योजनामा रु. .२ करोड, न्याय प्रशासनमा रु. .२ करोड ६७ लाख, वैदेशिक सेवामा रु.५ करोड ८ लाख, रक्षामा रु.२८ करोड ८० लाख, सामाजिक सेवामा रु. २५ करोड ७४ लाख, आर्थिक सेवाहरुमा रु. .१३ करोड ६८ लाख, ऋण तथा लगानी र सांवा व्याजमा रु. ३४ करोड ८ लाख, र विविधमा रु. २८ करोड ९८ लाखको व्यवस्था गरेको छु ।

विकास बजेटको कूल खर्च मध्ये आर्थिक सेवामा रु. ३ अरब ८४ करोड ९८ लाख, सामाजिक सेवाहरुमा रु.१ अरब ३९ करोड ५९ लाख र साधारण प्रशासन, आर्थिक प्रशासन र योजना र विविधमा जम्मा रु.८ करोड ८० लाख छुटचाइएको छ । आर्थिक सेवाहरुमा छुट्याइएको कूल रकम मध्ये कृषि, भूमि सुधार र सिंचाईमा रु.१ अरब २३ करोड १३ लाख, यातायातमा रु. ९२ करोड ४ लाख, विद्युतमा रु.७३ करोड ४ लाख, उद्योग तथा खानीमा रु.६१ करोड ३ लाख, वनमा रु.१७ करोड ९६ लाख र अन्य आर्थिक सेवाहरुमा रु. ५ करोड ९५ लाख छुट्याइएको छ । सामाजिक सेवाहरु तर्फ छुट्याइएको रकम मध्ये शिक्षामा रु.४४ करोड ९३ लाख, पन्चायत तथा स्थानीय विकासमा रु.४४ करोड ८८ लाख, स्वास्थ्यमा रु.२० करोड २५ लाख, खानेपानीमा रु.१८ करोड ११ लाख र अन्य सामाजिक सेवाहरुमा रु.११ करोड ४३ लाख छुट्याइएको छ ।

विकास खर्च कूल रु. ५ अरब ३३ करोड ३७ लाख मध्ये रु.१ अरब ५४ करोड ३ लाख श्री ५ को सरकारबाट सन्चालन हुने कार्यक्रममा मात्र खर्च हुने अनुमान छ । यस मध्ये रु.१४ करोड ३२ लाख पन्चायतहरुलाई विभिन्न विकास कार्यक्रमको निम्ति अनुदान दिनको निम्ति व्यवस्था गरेको छु । यस सम्बन्धमा चालु आर्थिक वर्षमा पन्चायत अनुदान रु. ३ करोड रहेकोमा आगामी वर्षको निम्ति राखिएको रकम निकै बढी छ । यसबाट स्थानीय विकास कार्यक्रममा जनसहभागिता बढ्न गई पन्चायतका विभिन्न निकायहरुबाट आर्थिक विकासमा ठूलो योगदान मिल्ने छ भन्ने विश्वास लिएको छु । यस्तै गरी संस्थानहरुको आर्थिक कार्यकलापमा स्फूर्ति ल्याउन श्री ५ को सरकारका संस्थानहरुलाई रु. १७ करोड ६६ लाख लगानीको रुपमा रु. ८ करोड ८४ लाख अनुदानको रुपमा व्यवस्था गरेको छु ।

हाल नेपालका ७ अन्चलमा एकीकृत ग्रामीण विकास कार्यक्रमहरु सन्चालन भई ३० करोड ३१ लाख छुट्याइएको छ । यो खर्चलाई बजेटमा छुट्टै नदेखाई सम्बन्धित कार्य सन्चालन गर्ने क्षेत्रहरुको खर्चमा नै देखाइएको छ ।

कृषि क्षेत्र तर्फ सिंचाईमा ठूला तथा मझौला सिंचाई आयोजनाहरुको निम्ति रु. ३२ करोड ९० लाख र साना सिंचाई आयोजनाहरु खास गरी एकीकृत ग्रामीण विकास आयोजना, पहाडी खाद्यान्न विकास आयोजना र फार्म सिंचाई तथा जल उपयोग आयोजनाहरुमा समेत गरी रु. १३ करोड व्यवस्था गरिएको छ । यस्तै गरी भूमिगत जल उपयोग आयोजनाहरुको लागि रु. २ करोड ८२ लाख छुट्याइएको छ ।

कृषि तर्फ वाली विकास कार्यक्रमको लागि रु. ४ करोड ४३ लाख समावेश गरिएकोक छ । यस मध्ये खाद्यान्न वाली विकासको लागि रु.३ करोड ८ लाख र नगदेवाली विकासको लागि रु.१ करोड ३५ लाख छुट्याइएको छ । साथै कृषि अनुसन्धान कार्यक्रमको लागि रु.१ करोड १५ लाख र कृषि प्रसारको लागि रु.१३ करोड ८ लाख छुट्याइएको छ । अन्य कृषि कार्यक्रमतर्फ पशु विकास कार्यक्रमको लागि रु. १० करोड १८ लाख, वागवानी विकासको लागि रु.१ करोड ३३ लाख र मत्स्य विकासको लागि रु. १ करोड ३२ लाख समावेश गरिएको छ । कृषकहरुलाई विभिन्न कार्यक्रम अन्तर्गत ऋण सुविधा उपलब्ध गराउन कृषि विकास वैंकको लागि रु. १३ करोड ३० लाखको व्यवस्था गरिएको छ । यस्तै गरी कृषकहरुलाई कृषि सामाग्री उपलब्ध गराउन कृषि सामग्री संस्थानलाई रु.९ करोड ८० लाखको व्यवस्था गरिएको छ । यसबाट कृषि उत्पादनमा योजना अनुरुप वृद्धि हुनेछ भन्ने विश्वास लिएको छु ।

उद्योग तथा खानीको लागि विकास खर्च रु.६१ करोड ३ लाख मध्ये हेटौंडा सिमेन्ट कारखानको निम्ति रु.४३ करोड छुट्याइएको छ । विद्युतको निम्ति आगामी आर्थिक वर्षमा विकास खर्च रु. ७३ करोड ४ लाख छुट्याइएको छ । यस मध्ये रु.३४ करोड ८० लाख कुलेखानी जल विद्युत आयोजनाको निम्ति, रु.१५ करोड २२ लाख देवीघाट जल विद्युत योजनाको निम्ति, रु.४ करोड ८५ लाख साना जल विद्युत आयोजनाहरुको निम्ति छुट्याइएको छ ।

यातायातमा आगामी वर्षको निम्ति रु.९२ करोड ४ लाख छुट्याइएको छ । यस मध्ये सडक यातायातको निम्ति रु.६१ करोड ३ लाख छुट्याइएको छ । हवाई विकासको निम्ति रु.२३ करोड ४६ लाख छुट्याइएको छ । पुलहरुको निम्ति छुट्याइएको रकम मध्ये रु.५ करोड ९८ लाख झोलुङ्गे पुलहरुको निम्ति विनियोजित गरिएको छ । सन्चारतर्फ आगामी वर्षको निम्ति रु.७ करोड ९६ लाख छुट्याइएकोमा दूर सन्चारको लागि रु.७ करोड ४३ लाख छुट्याइएको छ ।

सामाजिक सेवा तर्फ शिक्षामा रु.४४ करोड ९३ लाख छुट्याइएकोमा रु. १६ करोड ४८ लाख अथवा ३६.७ प्रतिशत प्राथमिक शिक्षाको लागि छुट्याइएको छ । यस्तै गरी स्वास्थ्य सेवा तर्फ जम्मा रु.२० करोड २५ लाख छुट्याइएकोमा रु.३ करोड ५१ लाख अथवा १७.३ प्रतिशत आधारभूत स्वास्थ्य सेवाको लागि छुट्याइएको छ । खानेपानी मतथा ढल निकासको लागि रु.२४ करोड ५५ लाख छुट्याइएको छ ।

मैले प्रस्तुत गरेको कूल विकास खर्चलाई विकास क्षेत्र अनुसार बांडफांड गर्दा सुदूर पूर्वान्चल धनकुकटा विकास क्षेत्रमा १६.२२ प्रतिशत, पूर्वान्चल कठमाण्डौ विकास क्षेत्रमा २५.६७ प्रतिशत, मध्यमान्चल पोखरा विकास क्षेत्रमा १२.८४ प्रतिशत, पश्चिमान्चल बीरेन्द्रनगर विकास क्षेत्रमा १०.२४ प्रतिशत र सुदूर पश्चिमान्चल दीपायल विकास क्षेत्रमा ५.९६ प्रतिशत पर्दछ । राष्ट्रिय स्तरका आयोजनाहरु जस्तै हेटौंडा सिमेन्ट कारखाना, त्रिभुवन अन्तरराष्ट्रिय विमानस्थल, कुलेखानी जल विद्युत आयोजना र अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण कार्यक्रमहरुलाई राष्ट्रिय स्तरमा समावेश गरिएको छ । यस्ता आयोजनाहरुको लागि कूल विकास खर्चको २९.०७ प्रतिशत पर्दछ ।

आय तर्फ वर्तमान आय श्रोतबाट आगामी वर्ष रु. २ अरब ७१ करोड ९३ लाख प्राप्त हुने अनुमान छ । यो रकम चालू आर्थिक वर्षको संशोधित अनुमानको तुलनामा १२.०९ प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान छ । कूल आयको अनुमान मध्ये कर राजस्वबाट रु.२ अरब २१ करोड ८८ लाख, अर्थात् ८१.५९ प्रतिशत हुने अनुमान छ । कर राजस्वबाट प्राप्त हुने आय मध्ये भन्सार महसूलबाट रु.९१ करोड ७० लाख अर्थात् ४१.३३ प्रतिशत अन्तःशुल्कबाट रु.२५ करोड ९७ लाख अर्थात् ११.७ प्रतिशत, बिक्रीकरबाट रु..५९ करोड ६० लाख अर्थात् २६.८६ प्रतिशत र अन्य करहरुबाट रु.४४ करोड ६१ लाख अर्थात् २०.११ प्रतिशत प्राप्त हुने अनुमान छ । गैह्र कर राजस्वबाट प्राप्त हुने रु.५० करोड ५ लाख मध्ये सांवा तथा व्याज र लाभांसबाट रु. .१८ करोड २८ लाख अर्थात् ३६.५२ प्रतिशत, वनबाट रु.१० करोड २४ लाख अर्थात् २०.४६ प्रतिशत र बांकी अन्य श्रोतबाट रु.२१ करोड ५३ लाख अर्थात् ४३.०२ प्रतिशत हुने अनुमान गरिएको छ ।

यसरी साधारण र विकास बजेट गरी कूल खर्च रु.७ अरब ११ करोड ३२ लाख हुन आउंछ । राजस्व तर्फ वर्तमान श्रोतबाट रु.२ अरब ७१ करोड ९३ लाख, विदेशी अनुदान रु.१ अरब ४० करोड ४ लाख, विदेशी ऋणबाट रु.१ अरब ७८ करोड ७८ लाख प्राप्त हुने अनुमान भएबाट रु.१ अरब २० करोड ५८ लाख न्यून हुने अनुमान छ ।

वैदेशिक सहायता तर्फ अनुदान र ऋण गरी जम्मा रु.३ अरब १८ करोड ८१ लाख प्राप्त गर्ने अनुमान भएको छ ।यो रकम कूल विकास खर्चको ५९.८ प्रतिशत हुन आउंछ । विदेशी ऋणको रकम केही वर्षदेखि बढ्दै गएको भएता पनि हाल अन्य विकासोन्मुख देशको तुलनामा नेपालको वैदेशिक ऋणको भार निकै कम छ । खास गरी विदेशी सहायता अन्तर्गत सन्चालन भइरहेका आयोजनाहरुको खर्च पछिल्ला वर्षहरुमा बढ्दै गएबाट यस्ता सहायताको रकम आगामी वर्ष बढी हुन गएको हो । यसको अतिरिक्त केही नयां आयोजनाहरु पनि संचालन गर्नु परेको छ ।

हाल श्री ५ को सरकारले सन्चालन गरेका धेरैजसो विकास आयोजनाहरु समयमा समाप्त हुन सकेका छैनन् । यसले गर्दा आयोजनाहरुको लागत अप्रत्याशित रुपले बढ्न गई अर्थ व्यवस्थामा ठूलो भार पर्न गएको छ । यस सन्दर्भमा प्रशासनिक वाधा बड्काउहरु फुकाउने, योजना कार्यान्वयन गर्ने इकाईहरुको क्षमतामा वृद्धि गर्ने तथा विकेन्द्रीकरणको सिद्धान्तलाई नजरमा राखी आवश्यक सुधार गर्ने कुरामा ध्यान दिइएको छ । अव म आर्थिक प्रशासनलाई सुधार गर्न आगामी आर्थिक वर्षको निम्ति श्री ५ को सरकारले अपनाउने कदमहरु यस सदनलाई अवगत गराउन चाहन्छु ।

बजेट पारित भैसकेपछि पनि यातायात र संचारको कठिनाइले गर्दा अधिराज्यका विभिन्न जिल्लास्थित कार्यालय तथा योजनाहरुमा वर्तमान कार्य प्रणालीद्वारा समयमै निकासाको रकम पुग्न सकेको छैन । बजेट व्यवस्था हुंदा हुंदै पनि विकास आयोजनाहरुको काम समयमै सन्चालन हुन मुश्किल परिरहेको छ । तसर्थ बजेट निकासाको प्रकृयालाई नै सरल गरी आर्थिक अनुशासनलाई सुदृढ गर्ने उद्देश्यले आगामी वर्षमा अधिराज्यका सम्पूर्ण जिल्लाहरुमा कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालय खडा गर्ने प्रयास गरेको छु । हालसम्म केन्द्रबाटै हुने गरेको बजेट निकासा अव जिल्लास्थित कार्यालय तथा आयोजनाहरुलाई सोझै यी कार्यालयहरुबाट प्राप्त हुनेछ । यस प्रकार समयमा निकासा नपुग्ने समस्या समाधान हुने विश्वास लिएको छु । बजेट निकासाको अतिरिक्त यी कार्यालयहरुले जिल्लामै राजस्व तथा विनियोजित रकमको आन्तरिक लेखा परीक्षणहरु तथा लेखा परीक्षणबाट देखिएका वेरुजुहरु फछ्र्याउने तथा आर्थिक प्रशासनसंग सम्बन्धित अन्य कार्यहरु पनि गर्ने भएकोले बजेट

कार्यान्वयन तथा नियन्त्रणको कार्य प्रभावकारी हुने विश्वास लिएको छु । यस व्यवस्थाबाट जनप्रतिनिधिहरुलाई आफ्नो जिल्लामा सन्चालन हुने आयोजनाहरुको राम्रो जानकारी हुन जानेछ र विकास कार्यमा बढी सहयोग हुन गई विकास गति तीब्र तुल्याउनमा सहायक हुन्छ भन्ने आशा श्री ५ को सरकारले लिएको छ ।

विकास आयोजनाहरुको कार्यान्वयनमा बजेटको अभावले शिथिलता नआवोस् भन्ने उद्देश्यले विकास बजेट आर्थिक वर्षको अन्तमा फ्रिज नगरी पछि निकासा हुने बजेटबाट हिसाव मिलान गर्ने गरी खर्च गर्दै जाने व्यवस्था भई रहेकोमा यसबाट अपेक्षित उद्देश्य प्राप्त हुन नसक्नाको साथै लेखा सम्बन्धी कठिनाईहरु पनि उत्पन्न भएका छन् । उता साधारण तर्फको बजेट साल तमामीमा फ्रीज गरी कार्यालयको दैनिक कार्य सन्चालनको निम्ति बजेट निकासा प्राप्त नभएसम्को निम्ति स्थानीय वैंकले रु. ३,०००।– सम्म दिने गरेकोमा सो रकम पनि अपर्याप्त भएको महसूस गरी यी कठिनाई हटाउन आगामी वर्षदेखि निम्न बमोजिमको व्यवस्था गर्न लागेको छु ।

लेखापढी झन्झट सकेसम्म घटाई कार्यालय तथा आयोजनाहरुलाई सरल तरीकाबाट बजेट निकासा गरी कार्यक्रमलाई गतिशील बनाउन सघाउ पु–याउने उद्देश्यले साविकमा त्रैमासिकको आधारमा वर्ष भरीमा चार पटक गरी बजेट निकासा दिने व्यवस्थाको सट्टा आगामी आर्थिक वर्षदेखि चर्तुमासिक रुपमा २ पटक गरी बजेट निकासा दिने व्यवस्था मिलाएको छु ।

यातायात र संचारको कमीले गर्दा प्रथम चतुर्मासिक निकासा अधिराज्यका सबै जिल्ला र कार्यालयमा पुग्न लाग्ने समयको दृष्टिकोणले आगामी आर्थिक वर्षदेखि अघिल्लो आर्थिक वर्षमा भएको खर्चको १/६ खण्ड अर्थात् २ महिना बराबरको रकम बजेट अनुसार हुने निकासाबाट कट्टा गर्ने गरी तत्कालै स्थानीय वैंकले पेश्की स्वरुप उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरेको छु । यसरी दुई महीनाभित्रै अधिराज्यका प्रत्येक कार्यालयमा निकासा पु–याउन सक्ने भई बजेट निकासाको अभावमा काम नरोकिने हुनेछ भन्ने विश्वास लिएको छ । साथै अहिलेसम्मको अनुभवको आधारमा आर्थिक कारोबारमा देखिएका त्रुटीहरु हटाउन सम्बन्धित ऐन, नियमहरु पनि संशोधन गर्ने व्यवस्था मिलाएको छु ।

अध्यक्ष महोदय,

माथि प्रस्तुत आय व्ययको विवरण अनुसार देखिन आएको न्यून पूर्ति गर्न निम्न बमोजिम थप कर प्रस्तावहरु प्रस्तुत गरेको छु । यी प्रस्तावहरु तर्जुमा गर्दा खास गरी वर्तमन कर व्यवस्थालाई सक्षम, सुदृढ एवं बढी व्यावहारिक तुल्याउनका साथै कर निर्धारण प्रणालीलाई समेत सरल, न्यायपूर्ण तथा व्यावहारिक तुल्याउदै लैजाने तर्फ विशेष ध्यान दिएको छु । विकास अभियानको निम्ति आवश्यक साधन जुटाउन करका दरहरुमा मात्र वृद्धि नगरी कर प्रशासनमा नै सुदृढीकरणका साथै समयानुकूल सुधार समेत गरी राजस्वमा वृद्धि गर्ने नीति अपनाएको छु ।

हाम्रो जस्तो विकासोन्मुख देशमा निम्न आय भएका वर्ग तथा साना किसानहरुको हितलाई मध्येनजर राखी यस्ता वर्गहरुलाई करको भारबाट अधिकतम छुट दिने, मध्यम वर्गलाई पनि बढ्दो महंगीको भारबाट उचित राहत हुने र कर तिर्ने क्षमता भएकै वर्गबाट बढी कर सङ्कलन गर्ने जस्ता सामाजिक न्यायका सिद्धान्तलाई अपनाएको छु । कर प्रणालीको उद्देश्य अधिकतम राजस्व सङ्कलन गर्नु मात्र नभइ अत्यावश्यक उपभोग्य वस्तुहरु देशभित्र उत्पादन गर्न आयात प्रतिस्थापन गर्ने खालका उद्योग धन्दाहरुको विकासको निम्ति अनुकूल वातावरण सिर्जना गर्नुको साथै सर्वसाधारण जनताको दैनिक उपभोग्य वस्तुहरुको मूल्यमा प्रतिकूल प्रभाव पर्न नदिनु र देशको अन्तर्राष्ट्रिय व्यापारको विस्तार एवं विविधीकरणमा सघाउ पु–याउनु पनि हो । यिनै कुराहरुलाई दृष्टिगत गरी मैले आगामी आर्थिक वर्षको कर प्रस्ताव तर्जुमा गरेको छु ।

देशको औद्योगिक विकासमा तीव्रता ल्याउन तथा स–साना उद्यमीहरु समेतलाई प्रोत्साहित गर्ने उद्देश्यबाट तयार गरिएको नयां औद्योगिक नीति पनि जन समक्ष आइ सकेको छ । यसलाई कार्य रुपमा परिणत गर्न आवश्यक ऐन नियमहरु पनि छिट्टै प्रकाशमा ल्याइने छन् । औद्योगिक विकासको लागि आवश्यक स्वस्थ एवं निश्चितताको वातावरणको खांचो पूर्ति गर्ने उद्देश्य अनुरुप नै मैले आगामी वर्षको राजस्व नीति निर्धारण गरेको छु ।

खर्चको प्रकरणहरुमा मैले माथि उल्लेख गरे अनुसार आगामी वर्षको लागि चाहिने थप रकम चालू छैठौं योजनाको लक्ष्य पूरा गर्ने उद्देश्यबाट समेत आवश्यकता पर्ने भएकोले यो रकम विगत वर्षहरुको तुलनामा केही बढी देखिनु स्वाभाविकै हो । यसरी बढी चाहिने राजस्व मध्ये भैरहेको कर व्यवस्थाबाट अधिकतम राजस्व उठाई त्यसबाट नपुग हुन आएको जति मात्र थप कर प्रस्तावबाट उठाउने नीति लिएको छु । देशमा हाल करको दर वृद्धि गर्दै लगी राजस्व बढाउने ठाउं ज्यादै सीमित भैसकेको कुरा सबैमा विदितै छ । अहिलेको स्थितिमा करको बोझ बढाएर मात्र बढी राजस्व संकलन हुने होइन, जति करको दरमा वृद्धि भयो त्यति नै मात्रामा कर छल्ने प्रवृत्ति पनि बढ्ने संभावना रहन्छ । त्यसैले राजस्व प्रशासनलाई नै सक्षम, मजबूत, तथा सुदृढिकरण गरी करको दायराबाट करदाताहरु छुट्न नपाउने व्यवस्था गरी कुनै किसिमबाट पनि राजस्व चुहावट हुन नदिई बढी राजस्व संकलन गर्ने आगामी वर्षमा विशेष जोड दिएको छु । यस व्यवस्थाबाट मात्र रु. १८ करोड ३२ लाख प्राप्त हुने अनुमान छ । यस किसिमको राजस्व प्रशासन सुधारबाट प्राप्त हुने रकमले नपुग हुने मात्रको निमित्त थप कर प्रस्ताव पेश गरेको छु ।

अब म सर्वप्रथम अप्रत्यक्ष कर सम्बन्धी प्रस्ताव पेश गर्दछु ।

सर्वसाधारण जनताको अत्यवाश्यक उपभोग्य वस्तुहरुको आवश्यकता पूर्ति गर्नुको साथै मूल्य नियन्त्रण गर्ने उद्देश्य अनुरुप, पैठारीतर्फ खस्रो सूती कपडा, मट्टितेल, कपडाको जुत्ताहरुमा भन्सार महसूल घटाएको छ । साथै सर्वसाधारण जनताको स्वास्थ्यलाई ध्यानमा राखी सबै किसिमको औषधीहरुको महसूल घटाई १ प्रतिशत मात्र कायम गरेको छु ।

यी वस्तुहरुको आपूर्तिको प्रवन्ध मिलाउनाको साथै मूल्य बृद्धिलाई नियन्त्रण गर्ने श्री ५ को सरकार संधै प्रयत्नशील रहने कुरा माननीय सदस्यहरुलाई विश्वास दिलाउन चाहन्छु । यसै सन्दर्भमा मट्टितेलको पैठारी महसूल घटाएबाट प्रत्यक्ष फाइदा उपभोक्तालाई दिन मट्टितेलको मूल्य प्रति लिटर रु. ५।१५ बाट घटाई रु. ४।९० मात्र कायम गरिएको छ । साथै यसको नियमित आपूर्तिको व्यवस्था समेत मिलाइएको छ ।

सर्वसाधारण जनताको उपभोगको निम्ति पैठारी गरिने सामानहरु अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा जहां सस्तो र सुलभ हुन्छ सोही ठाउंबाट आयात गर्न प्रोत्साहित हुने गरी त्यस्ता वस्तुहरुको पैठारी महसूलको दरमा धेरै फरक हुन नपाउने गरी सकभर सामन्जस्य एवं एकरुपता कायम गर्न प्रयास गरेको छु ।

विश्वभरिनै सन् १९८१ लाई अन्तर्राष्ट्रिय अपाङ्ग वर्षको रुपमा मनाउन लागी रहेको कुरा यस सदनलाई विदितै छ । हाम्रो देशमा पनि अपाङ्गहरुको हितको लागि विभिन्न कृयाकलापहरु भैरहेका छन् । यस कार्यमा सघाउ पु–याउने उद्देश्य अनुरुप अपाङ्गहरुको लागि चाहिने सहायक उपकरणहरुको पैठारीमा लाग्ने महसूल पूर्ण रुपले छुट दिने व्यवस्था गरेको छु ।

समाचार पत्र पत्रिकाको सुविधा स्वरुप साविकमा प्रेस मेशीन, यसका पार्टपूर्जाहरु र छाप्ने मसीमा १ प्रतिशत मात्र महसूल लिने अखवार छाप्ने कागजमा पूरै महसूल माफी गर्ने गरी आएकोमा यी महसूल दर यथायत कायम नै राखी अखवार छाप्ने तस्वीरको व्लक बनाउंदा प्रयोग गरिने किसिमको फ्ल्याट फिल्ममा १ प्रतिशत मात्र महसूल कायम गरेको छु ।

माथिका व्यवस्थाहरुबाट आगामी आर्थिक वर्षमा रु. ९० लाख घाटा कुने अनुमान गरेको छु ।

धनीवर्गले प्रयोग गर्ने विलासिताका सामानहरु जस्तै रेफ्रिजरेटर, एयर कण्डीसनर, डिफ्रिज, मोटर कार, टेलिभिजन, भिडियो सेट, श्रृङ्गारका सामानहरु आदिमा पैठारी महसूल दर केही वृद्धि गरेको छु । त्यसै गरी देशमा चालू उद्योगहरुलाई संरक्षण दिने उद्देश्य अनुरुप ऊनी धागो, छाला तथा कृत्रिम पदार्थबाट बनेका जुत्ताहरु र साबुनको पैठारीमा पनि केही महसूल वृद्धि गरेको छु ।
देशमा वन जङ्गलको क्षतिबाट वातावरणमा पर्न गैरहेको प्रतिकूल असर र भविष्यको लागि समेत देशको खपतलाई दृष्टिगत गरी काठ, दाउरा जस्ता वनजन्य वस्तुहरुको निकासीलाई निरुत्साहित गर्न ती वस्तुहरुको निकासी महसूलमा वृद्धि गरको छु । त्यस्तै भू–क्षय, बाढी, पहिरो तथा जङ्गलको क्षतिबाट बचाउन खोलानालाबाट ढुङ्गा, गिट्टी र वालुवा झिकी निर्यात गर्ने प्रवृत्तिमा समेत केही नियन्त्रण गर्ने उद्देश्यले त्यस्ता वस्तुहरुको निकासी महसूलमा समेत केही वृद्धि गरिएको छ ।

उपरोक्त बमोजिम भन्सार महसूल दरवन्दीमा गरिएको वरिवर्तन अनुसार कायम हुने दर अनुसूचि १,२,३ र ४ मा समावेश छ । यसरी परिवर्तन गरेको महसूल दर आजैका मितिदेखि लागू हुने छ र यस परिवर्तनबाट रु. .९ करोड ५० लाख थप राजस्व प्राप्त हुने अनुमान गरेको छु । भन्सार महसूलका अरु दरहरु यथावत कायमै राखेको छु ।

अन्तःशुल्कतर्फ तल उल्लेख गरिएका वस्तुहरुमा आजैका मितिदेखि लागू हुने गरी अन्तःशुल्क दरमा परिवर्तन गर्नका साथै केही थप वस्तुहरुमा नयां दर निम्न बमोजिम कायम गरेको छु :

१. सःमिलबाट चिरान भएको काठमा प्रति घन फूट– रु. ३।–
२. सूर्तिबाट तयार भएको सबै प्रकारको बिडी प्रति हजार– रु. ६।–
३. स्टेन्लेस स्टीलबाट भांडा तयार गर्दा निस्कने टुक्राटाक्रीबाट तयार गरिने चंचा, कांटा आदिमा प्रति किलोग्राम रु. १०।–
४. इंटाः–(क) विद्युतशक्ति प्रयोग गरी मेशिनबाट तयार गरेको इंटामा प्रति हजार – रु. ५।–
(ख) मेशिन प्रयोग नगरी चिम्नी भट्टाबाट बनाएकोमा समदरको हिसाबले प्रति चिम्नीको वार्षिक– रु. ४,५००।–
चिम्नी प्रयोग नगरी ठाडो अवालबाट बनाएको इंटामा अन्तःशुल्क लाग्ने छैन ।
५. फलामे छड तथा स्ट्रीप पाता प्रति किलोग्राम– रु. –।२०
६. विदेशबाट पार्टपुर्जाहरु झिकाई देशभित्र जडान गरी तयार गरिने सामानहरु मध्ये :–
(क) रु. ६००।– सम्म मोल पर्ने रेडियो तथा ट्रान्जिष्टर सेटमा मोलको– ३ प्रतिशत

(ख) रु. ६००।– भन्दा बढी मोल पर्ने रेडियो तथा
ट्रान्जिष्टर सेटमा मोलको– ५ प्रतिशत

(ग) टेपरेकर्डर, ट्रान्जिष्टर, टेप प्लेयर, क्यासेट रेकर्डर
तथा प्लेयर जस्ता दुई वा सो भन्दा बढी प्रयोजनको
काम दिने गरी बनाएको सामानहरुमा प्रति थानमा
मोलको– १५ प्रतिशत

(घ) साधारण टेपरेकर्डर र क्यासेट प्लेयरमा प्रति सेटको
मोलको – १० प्रतिशत

(ङ) क्यासेट टेप–(१) ६० मिनेटसम्मको प्रति क्यासेट रु. –।५०
(२) ६१ देखि ९० मिनेटसम्मको प्रति क्यासेट– रु. –।६०

(च) सबै किसिमको घडीमा मोलको – ३ प्रतिशत

(छ) विजुलीबाट चल्ने हिटर, हेयर–ड्रायर, टोष्टर, कूकर
क्यालकुलेटर आदिमा मोलको – २ प्रतिशत

७. वीयर प्रति लिटर– रु. ८।५०

दुर्गम क्षेत्र र सुविधा प्राप्त क्षेत्रमा स्थापना भएका उद्योगहरुलाई समान सुविधा दिने गर्दा दुर्गम तथा सुविधा अभाव क्षेत्रका उद्योगहरुलाई मर्का परेको आगामी आर्थिक वर्षदेखि दुर्गम क्षेत्रमा स्थापना भएका उद्योगहरुलाई प्रचलित दर बमोजिम लाग्ने अन्तःशुल्क रकममा १० प्रतिशत छुट दिइने छ । साथै समदरमा वार्षिक अन्तःशुल्क बुझाउने मिल तथा कारखानाहरुले तोकिएको मियभित्रै आफूले बुझाउनु पर्ने पूरै रकम बुझाएमा त्यस्तो रकमको २ प्रतिशत छुट दिने व्यवस्था गरेको छु ।

विभिन्न पेय पदार्थहरु (मादक पदार्थयुक्त वा रहित), चुरोट, बिंडी, खयर, कत्था, मदिरा, चामल, तेल, खांडसारी, चिरान गरिएको काठ, इंटा, स्टेन्लेस स्टीलका भांडाकुंडा, विद्युत सन्चालित सेरिङ्ग तथा वेण्डिङ्ग मेशीन प्रयोग गरी फर्निचर तयार गर्ने, रेडियो, घडी,क्यासेट तथा टेपरेकर्डर प्लेयर, क्यालकुलेटर, विजुलीबाट चल्ने हिटर, हेयर–ड्रायर, टोष्टर,कूकर, मिक्स्चरर, जुसर, क्यासेट टप जडान गर्ने, जीप फास्नर बनाउने र हीरा कटिङ्ग गर्ने उद्योगहरु बाहेक अरु ग्रामीण तथा घरेलु उद्योगबाट तयार हुने सबै किसिमका वस्तुहरुमा आगामी वर्षदेखि अन्तःशुल्क लाग्ने छैन ।

अन्तःशुल्कमा भएको अन्य हेरफेर अनुसूचि ५ मा उल्लेख गरेको छु । सो बाहेकका अन्तःशुल्क दरहरु यथावत राखेको छु । प्रस्तावित परिवर्तनबाट रु. ३ करोड ७२ लाख थप राजस्व उठ्ने अनुमान छ ।

बिक्री कर तर्फ, चालु आर्थिक वर्षदेखि लागू गरिएको तीन प्रकारको दरमा कुनै परिवर्तन नगरी केही सामानहरुको प्रयोग तथा उपयोगिताको महत्व हेरी तिनमा लाग्ने बिक्रीकरको प्रतिशतमा सामान्य हेरफेर गरेको छु । सूती गोली धागो तथा रील र सूती गन्जी, सवारी तथा ढुवानीका साधनहरुको पार्टपूर्जाहरु, पान पत्ता, पान मसला आदिमा साविकको दरमा घटाएको छु भने काठ, लुब्रीकेटिङ्ग आयल, मोटर जडान भएको साइकल, स्कूटर र अटोरिक्सामा साविकको दरमा केही वृद्धि गरेको छु । ग्रामीण तथा घरेलु उद्योगबाट उत्पादिन सामानहरु मध्ये बिक्रीकर दरवन्दीको अनुसूचीको द्रष्टव्यमा तोकिएका बाहेक अन्य सबै किसिमको उत्पादित सामानमा बिक्रीकर नलाग्ने गरेको छु । यसबाट घरेलु तथा ग्रामीण उद्योगलाई प्रोत्साहन मिल्न जाने भै उत्पादन र रोजगारीमा समेत वृद्धि हुन जाने विश्वास लिएको छु ।

प्रस्तावित परिवर्तनबाट रु. ३ करोड ५८ लाख थप राजस्व प्राप्त हुने अनुमान छ ।

देशमा हाल नाफा कमाउने उद्देश्यले गरिने रु. १० हजार भन्दा बढीको कुनै पनि कामको ठेक्कामा ठेक अंकको २ १/२ प्रतिशतका दरले ठेक्का कर लिने गरी आएकोमा यो दर २०२२ सालदेखि बिना परिवर्तन कायम नै रहिआएकोले, हालसम्मको बदलिंदो आर्थिक स्थिति तथा ठेक्का क्षेत्रमा गरेको लगानी तथा नाफाको प्रतिशत समेतलाई ध्यानमा राखी आगामी आर्थिक वर्षदेखि ठेक अंकको ५ प्रतिशतका दरले ठेक्का कर लगाएको छु । प्रस्तावित परिवर्तनबाट रु. २ करोड ६५ लाख थप राजस्व प्राप्त हुने अनुमान छ ।

अब म यस सदन समक्ष प्रत्यक्ष कर सम्बन्धी प्रस्ताव पेश गर्दछु ।

केही वर्ष यतादेखि बढ्दै गएको महंगीको कारणबाट सबैले भोग्नु परिरहेको आर्थिक कठिनाई वारे मैले यहां भनिरहनु आवश्यक छैन । निम्न तथा स्थिर आय भएका वर्गलाई जीवन धान्न निक्कै कठिनाई परिरहेको छ । यसै तथ्यलाई ध्यानमा राखी आयकर तर्फ कर छुटको लागि हाल कायम रहेको सीमालाई वृद्धि गर्नु औचित्यपूर्ण समेत हुने देखिएकोले आगामी आर्थिक वर्षदेखि व्यक्तिको आयमा रु. ।१० हजार र दम्पत्ति र परिवारको आयमा रु. ।१५ हजारसम्म छुट दिने व्यवस्था गरेको छु । त्यसपछिको आयमा लाग्ने आयकरको दर यथावत् कायम राखेको छु । प्रस्तावित परिवर्तनबाट राजस्वमा रु. १६ लाख कम हुने अनुमान छ ।

आयकर तिर्नु पर्ने उत्तरदायित्व भएका व्यक्ति, औद्योगिक तथा व्यापारिक एकाइहरु सबैले आ–आफ्नो कारोबारको हरहिसाब रीतपूर्वक राख्नु पर्ने कुरा सिद्धान्ततः सबैले मानी आएकै हो । तर कर प्रयोजनको लागि यस्तो हिसाब खाता नराख्ने, नदेखाउने गरेबाट त्यस्ता करदाताहरुको कर निर्धारण गर्न व्यावहारिक कठीनाई परिरहेको छ । कारोबारको हर–हिसाबको आधार विना कर निर्धारण गर्ने गर्दा एकातिर करदाताहरुले कर बढी लगाएको गुनासो गर्ने स्थिति रहन्छ भने अर्कोतिर वास्तवमा लाग्नु पर्ने कर भन्दा कम कर निर्धारण भै राजस्वको चुहावकट हुन सक्ने स्थिति रहन जाने हुन्छ । तसर्थ आगामी वर्षदेखि करदाताहरुलाई कारोवारको हरहिसाब राख्न प्रोत्साहित गर्न हरहिसाबको आधारमा कर निर्धारण गराउनेलाई लाग्ने आयकर रकमको २ प्रतिशत छुट दिने व्यवस्था गरेको छु । प्रस्तावित परिवर्तनबाट रु.४ लाख कम हुन जाने अनुमान छ ।

शहरी क्षेत्रको घर जग्गाको मोल, जनसंख्याको चापले गर्दा समेत प्रति वर्ष जस्तै अप्रत्याशित रुपले वृद्धि भैरहेको कुरा सबैले महसूल गरेकै हो । त्यस्तै निर्माणका सामाग्रीहरुको मूल्यमा पनि वृद्धि भैरहेको सन्दर्भमा नेपाली जनताले न्यूनतम वासको सुविधा पाउन पर्ने कुरामा कसैको दुई मत हुने छैन । यही नै तथ्यलाई ध्यानमा राखी आगामी आर्थिक वर्षदेखि घरजग्गा करको दरमा निम्न बमोजिम केही हेरफेर गरेको छु । यस व्यवस्थाबाट घरधनी आफैंले प्रयोग गरेको घरमा केही सहुलियत मिल्ने हुन्छ भने अन्य किसिमले प्रयोग भएको घर जग्गामा भने करको भार केही बढी पर्ने हुन्छ ।

	घर जग्गाको मोल	लाग्ने कर प्रतिशत
छुटको सीमा	रु. १,००,००० मा	नलाग्ने
त्यस पछिको	रु. १,००,००० मा	१.०
त्यस पछिको	रु. १,००,००० मा	१.५
त्यस पछिको	रु. १,००,००० मा	२.५
त्यस पछिको जतिसुकैमा		३.५

तर घरधनी आफैंले बसोवास गरेको घर जग्गाहरु कर प्रयोजनको लागि मूल्यांकन गर्दा माथि छुटको सीमा बमोजिम पाउने रु.१ लाखको अलावा अर्को रु.१ लाखसम्मको थप छुट पाउने व्यवस्था गरेको छु । प्रस्तावित दरको परिवर्तनबाट रु.२१ लाख थप राजस्व प्राप्त हुने अनुमान छ ।

मालपोततर्फ अधिराज्यका साना जग्गावालाहरुलाई लाग्ने मालपोतमा ७५ प्रतिशत छुट दिई केवल २५ प्रतिशत मात्र लिने व्यवस्था गरेको कुरा माननीय सदस्यहरुलाई विदितै छ । तराईतर्फ डेढ विगाहा, पहाडतर्फ २० रोपनीसम्म हुने साना जग्गावालालाई र नापी नभएका पहाडी जिल्लाका सबै जग्गावालालाई मालपोतमा पुरै छुट दिने तर्फ श्री ५ को सरकारले विचार गरेको हो । तर हाम्रो देशमा जग्गाको हक बेहक कायम गर्दा मालपोत तिरेको रसिदलाई आधार मान्ने प्रचलित नियम कानूनमा व्यवस्था भैरहेको र मालपोत तिरेको रसिदलाई नै जग्गामा आफ्नो स्वामित्व कायम हुने मुख्य प्रमाणको रुपमा लिने सर्वसाधारण जनताको परम्परागत धारणा रहेको तथा जग्गाको लगत समेत कायम राख्नु पर्ने जस्ता कारणहरुले नाम मात्रको भए पनि मालपोत लिनु पर्ने स्थिति रहन आएको छ । तसर्थ आगामी वर्षदेखि तराईतफै डेढ विगाहा, पहातर्फ २० रोपनीसम्म जग्गा हुने साना जग्गावाला र नापी नभएको पहाडी जिल्लाका सबै जग्गावालाको निम्ति न्यूनतम मालपोत दर तोक्ने हेतुले हालको दरमा ९९ प्रतिशत नै छुट गरी सिर्फ १ प्रतिशत मात्र मालपोत लिने गरी अनुसूचिमा उल्लेख भए अनुसार विशेष दर तोक्ने प्रस्ताव गरेको छु । यसरी विशेष दर तोक्दा देशमा प्रचलित खुद्रा मुद्रको एकाइहरुलाई समेत ध्यानमा राखी न्यूनतम क्षेत्रफलको एकाइमा ५ पैसासम्म मालपोत लाग्ने व्यवस्था गरेको छु । यस व्यवस्थाबाट साना किसानहरुलाई विशेष फाइदा हुन जाने छ । यसबाट राजस्वमा रु. ५० लाख कमी हुन जाने अनुमान छ ।

देशमा हाल खेती हुने जग्गालाई मात्र ध्यानमा राखी मालपोतको दर तोकिएको हुंदा खेती बाहेक अन्य प्रयोगमा लगाएको जग्गामा पनि खेती हुने जग्गा सरह मालपोत लाग्ने गरेको व्यहोरा सबैमा विदितै छ । खेती हुने जग्गा भन्दा व्यापारिक, आवासीय तथा विभिन्न सुविधायुक्त जग्गाको करको दरमा भिन्नता हुनु पर्ने औचित्य माथि कसैको दुई मत हुने छैन । नगर पन्चायत क्षेत्रको जग्गाको ठाउं अनुसारको महत्व हेरी वर्गीकरण गने जग्गा (नाप जांच) ऐनको व्यवस्था अनुरुप केही ठाउंको नापी पनि भैसकेको हुंदा त्यस क्षेत्रमा लागू हुने गरी नगर पन्चायत क्षेत्रको छुट्टै भूमिकरको दर अनुसूचिमा तोकिए बमोजिम आगामी वर्षदेखि लागू गर्ने व्यवस्था गरेको छु । विभिन्न नगर पन्चायत क्षेत्रको जग्गाको महत्व फरक हुने भएकोले काठमाण्डौ उपत्यका, पहाड र तराई क्षेत्रका नगर पन्चायत क्षेत्रहरुमा लाग्ने भूमि करको दर पनि बेग्ला बेग्लै हुने गरी अनुसूचिमा खुलाएको छु । साथै वर्गिकरण गरी नसकिएका नगर पन्चायत क्षेत्रहरुको जग्गामा (च) वर्गको लागि कायम गरेको दर अनुसार नै भूमिकर असूल गरिने व्यवस्था मिलाएको छु । यसबाट रु.५० लाख थप राजस्व आउने अनुमान छ ।

घर जग्गा बेचबिखन सम्बन्धी लगत स्रेस्ता अद्यावधिक राख्ने उद्देश्य अनुरुप जुन जिल्लाको घर जग्गा हो सो जिल्लामा रजिष्ट्रेशन पास नगरी अन्य जिल्लामा गई पास गर्ने प्रवृत्तिलाई हतोत्साह गर्न चालू वर्षमा १ प्रतिशत थप दस्तुर लिने गरेकोमा, त्यसबाट पनि उक्त उद्देश्य पूर्ति हुन नसकेकोले, आगामी वर्ष यो दस्तूरलार्य वृद्धि गरी ५ प्रतिशत गरेको छु । यसबाट घर जग्गा सम्बन्धी लगत अद्यावधिक एवं व्यवस्थित तुल्याउन मद्दत मिल्नका सार्थ राजस्वमा पनि रु. ३० लाख वृद्धि हुन जाने अनुमान छ । मालपोतको अरु दरहरु र रजिष्ट्रेशनको दस्तूरहरु समेत यथावत कायम गरेको छु ।

स्थानीय विकास कार्यको लागि थप आर्थिक साधन परिचालन गर्ने उद्देश्यले जुन जिल्लाबाट जति रकम उठेको छ सो रकम सोही जिल्लाको सार्वजनिक हितको विकास कार्यमा खर्च गर्ने गरी स्थानीय विकास मन्त्रालय मार्फत निकासा दिने गरेको व्यहोरा माननीय सदस्यहरुलाई अवगत भएकै कुरा हो । चालू वर्षमा यस कार्यमा जन–साधारणबाट देखाएको अभिरुची तथा सहभागिता ज्यादै उत्साहवर्द्धक छ । त्यसैले स्थानीय विकास जस्तो सार्वजनिक कार्यमा बढी साधन परिचालन गर्ने उद्देश्यले उठाइने स्थानीय विकास शुल्क आगामी आर्थिक वर्षमा मालपोतको १० प्रतिशतका दरले उठाइने छ र नापी नसकिएको जिल्लामा साविक सरह प्रति जग्गावालासंग रु.१।– का दरले उठाउने व्यवस्था गरेको छु । साथै यसरी उठाइने रकम सम्बन्धित जिल्लाको माल तथा मालपोत कार्यालयमा छुट्टै खातामा जम्मा गरी सम्बन्धित जिल्ला पन्चायतलाई जिल्लास्तरबाट नै बुझाइने व्यवस्था गरिनेछ ।

हाम्रो देशको लागि विदेशी विनिमय आर्जन गर्ने स्रोतको रुपमा पर्यटन उद्योग पनि ज्यादै महत्वपूर्ण भएको र पर्यटकहरुको बसाई लामो गराउन सकेमा देशलाई फाइदा हुने हुंदा पर्यटकहरुको भिसामा लागेको साविकको दस्तुलाई घटाई पहिलो महिनाको लागि प्रति हप्ता रु.७५।– र दोस्रो महिनामा पैति हप्ता रु.१५०।– मात्र कायम गरेको छु ।

यस बाहेक अरु कर तथा गैह्र कर दस्तूरहरु साविक सरह नै कायम राखेको छु ।

माथि उल्लेख गरिएको कर प्रस्तावहरुबाट कूल रु.१९ करोड ७५ लाख प्राप्त हुने अनुमान छ । त्यसै गरी राजस्व प्रशासन सुदृढीकरण तथा सुधारबाट रु.१८ करोड ३२ लाख प्राप्त हुने अनुमान भएकोले अब खूद न्यून हुन आउने रु.८२ करोड २१ लाख मध्ये रु.५० करोड आन्तरिक ऋणबाट र बांकी रु.३२ करोड २१ लाख नगद मौज्दातबाट व्यहोरिने छ ।

मेरो विचारमा यस परिमाणको न्यून वित्त परिचालनले अर्थ व्यवस्थामा नराम्रो असर पार्दैन । अहिलेसम्मको मौसमको अनुकूलता र हाम्रो विकास प्रति कटिवद्धता, खासगरी कार्यक्रमहरुलाई अभियानको रुपमा सन्चालन गर्ने अठोटले आगामी वर्षमा कृषि उत्पादन र औद्योगिक उत्पादनमा उल्लेखनीय वृद्धि हुने विश्वास लिएको छु । यसको अतिरिक्त आर्थिक व्यवस्थापनलाई सुदृढ्ढ गर्न आगामी वर्षदेखि खर्चको निकासा, लेखा परीक्षण आदि कार्यलाई विकेन्द्रीकरण गर्नुको साथै आयोजनाहरुको प्रभावकारी कार्यान्वयनको निम्ति विशेष रुपले पूंजीगत तथा उत्पादन कार्यको निम्ति चाहिने रकमको व्यवस्था गरेको छु । अनुत्पादक खर्चलाई नियन्त्रित तथा कटौती गर्ने प्रयत्न गरिएको छ । यसरी आर्थिक अनुशासन ल्याउनेतर्फ विशेष ध्यान दिएको छु । यसको साथै केही मौद्रिक नीति पनि अपनाइने छ । जस अनुसार वैंकिङ्ग क्षेत्रबाट अनुत्पादक कार्यहरुमा जाने कर्जाको प्रवाहमा कडाइके साथ नियन्त्रण गर्ने नीति अवलम्बन गरिने छ ।

चालू वर्षको बजेट पेश गर्दा मैले यस सदनमा स्थिर आय भएका कर्मचारीहरुलाई महंगीको कारणले जीवन धान्न मुश्किल परेको व्यहोरा अवगत गराई केही सहुलियतहरु प्रदान गरेको थिएं । यसै क्रममा आगामी आर्थिक वर्षदेखि लागू हुने गरी निम्न बमोजिमका सहुलियतहरु उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरेको छु ।

निजामती, प्रहरी र जङ्गीतर्फका कर्मचारीहरुको निम्ति खाइपाई आएको मासिक शुरु तलवमा पियन र राजपत्र अनंकित तहका सम्पूर्ण कर्मचारीहरुलार्य रु.१००।–, राजपत्रांकित तह मध्ये तृतीय र द्वितीय श्रेणीलाई रु.१५०।– र त्यसभन्दा माथिका सबै तहलाई रु. २००।– थप गर्ने व्यवस्था गरेको छु । यस वृद्धिबाट सबभन्दा तल्लो तहमा ६६.६ प्रतिशत, शाखा अधिकृत तहमा २५ प्रतिशत र विशिष्ट श्रेणी तहमा १२.३ प्रतिशतसम्मको वृद्धि हुनेछ । यसबाट रु.१५ करोड थप आर्थिक दायित्व पर्ने अनुमान गरिएकोक छ । स्थिर एवं निम्न आय भएका कर्मचारीहरुलाई परिरहेको कठिनाईलाई महसूस गरी तलव वृद्धि गरिएको व्यहोरा माननीय सदस्यहरुलाई जानकारी दिन चाहन्छु ।

साथै कर्मचारीहरुलाई निम्न बमोजिम अरु सुविधाहरुको पनि व्यवस्था गरेको छु ।

अहिलेको व्यवस्था अनुसार स्थिर रुपमा प्राप्त हुने निवृत्तिभरणलाई तलव वृद्धिको अनुपातमा क्रमशः वृद्धि हुंदै जाने व्यवस्था गरिएको छ । यस व्यवस्थाबाट हाल कर्मचारीहरु अवकाश प्राप्त गर्दाको तलवको प्रतिशतको आधारमा थप निवृत्तिभरण पाउने हुन जान्छ । उपदानको रकम पनि केही वृद्धि गरिएको छ । निवृत्तिभरणको हद रकम रु.७५०।– बाट वृद्धि भई रु.९१२।५० पुग्न गएको छ । अबदेखि निवृत्तिभरणको न्यूनतम अंक मासिक रु.४२ बाट रु.५५ कायम गरिएको छ । साथै निवृत्तिभरण पाइरहेका कुनै व्यक्तिको मृत्यु भएमा निजको विधवा श्रीमतीले १० वर्षसम्म आधा निवृत्तिभरण पाउने व्यवस्था पनि गरिएको छ ।

कर्मचारीहरुले आन्तरिक भ्रमण गर्दा दैनिक भ्रमण भत्ताको दरमा पनि समयानुकूल वृद्धि गर्दै जानु आवश्यक भएकोले माथिल्लो तहदेखि तल्लो तहसम्म क्रमशः ३६ प्रतिशतदेखि ६० प्रतिशतसम्म वृद्धि गरिएको छ । विदेश भ्रमणमा पनि सबैलाई बराबर हुने गरी केही रकम थप गरिएको छ ।

कर्मचारीहरुले पाउने औषधी उपचार खर्च राजपत्रांकित कर्मचारीलाई ९ महिना, राजपत्रअनंकित प्रथम श्रेणीलाई १५ महिना र अन्य राजपत्र अनंकित कर्मचारीलाई १८ महिना बराबरको तलव पाउने गरी तोकिएकोमा अबदेखि क्रमशः १२ महिना, १८ महिना र २१ महिना बराबरको तलव पाउने व्यवस्था भएको छ ।

अन्तर्राष्ट्रिय मूल्य वृद्धिको अवस्थामा विदेशस्थित हाम्रा नियोगहरुमा काम गर्ने राजदूत लगायत अन्य कर्मचारीहरुलाई परेको कठिनाई महसूल गरी वैदेशिक भत्ता वृद्धि गरिएको छ । निम्नस्तरको कर्मचारीको भत्तामा १२१.७३ प्रतिशतसम्म वृद्धि भएको छ । यस्तै स्थानीय कर्मचारीहरुको तलवमा पनि बढीमा ६८ प्रतिशतसम्म वृद्धि गरिएको छ । यी सबै सुविधाहरुको निमित्त वार्षिक रु.२ करोड जति थप आर्थिक दायित्व पर्ने कुरा अवगत गराएको छु ।

यसरी कर्मचारीहरुका कठिनाईलाई ध्यानमा राखी आवश्यक सुविधाहरु जस्तो तलव, भत्ता, दैनिक भ्रमण भत्ता, निवृत्तिभरण, उपदान र वैदेशिक भत्ता सम्बन्धमा गहिरिएर अध्ययन गरी श्री ५ को सरकारमा सुझावहरु पेश गर्न पे–कमिशन गठन गर्ने व्यवस्था पनि गरेको छु ।

अध्यक्ष महोदय,

संक्षेपमा मैले प्रस्तुत गरेको आगामी आर्थिक वर्ष २०३८।३९ को आय व्यय विवरणका प्रमुख बुंदाहरु यस प्रकार छन् :

(१) चालु आर्थिक वर्षको संशोधित अनुमानको तुलनामा आगामी वर्ष श्री ५ को सरकारको कूल खर्च रु. २ अरब ९२ करोड ६९ लाख अर्थात ७० प्रतिशतले बढाएर रु.७ अरब ११ करोड ३२ लाख हुने अनुमान गरिएको छ ।

(२) चालू आर्थिक वर्षको तुलनामा आगामी वर्ष श्री ५ को सरकारको विकास खर्च रु. २ अरब ५७ करोड ३८ लाख अर्थात् ९३ प्रतिशत बढाएर रु. ५ अरब ३३ करोड ३७ लाख पु–याउने प्रस्ताव गरिएको छ ।

(३) आगामी वर्ष श्री ५ को सरकारको राजस्व रु. ६७ करोड ३९ लाख अर्थात २८ प्रतिशतले बढाएर रु. ३ अरव १० करोड पु–याउने प्रस्ताव गरेको छु

(४) आगामी वर्षको कूल विकास खर्च रु. ५ अरब ३३ करोड ३७ लाख मध्ये रु. २ अरब १८ करोड ८१ लाख अर्थात् ५९.८ प्रतिशत विदेशी सहायता बाट र रु. २ अरब १४ करोड ५६ लाख अर्थात् ४०.२ प्रतिशत आन्तरिक श्रोतबाट व्यहोरिने व्यवस्था गरिएको छ ।

(५) यस बजेटले देशमा विद्यमान आर्थिक तथा सामाजिक पूर्वाधारहरुको अधिकतम उपयोग गरी उत्पादनशील क्षेत्रतर्फको लगानीमा जोड दिएको छ । कृषि तथा सिंचाईमा रु. १ अरब २० करोड ७६ लाख र उद्योग तथा खानीमा रु. ६१ करोड ३ लाख लगानी गरिने कार्यक्रम छ ।

(६) खानेपानी, स्कूलको छानाहरु, स्वास्थ्य जस्ता आधारभूत आवश्यकताको आपूर्ति बढाउने तथा नियमित गर्ने कामलाई आगामी वर्ष प्राथमिकता प्रदान गरेको छु । यी सेवाहरुको निम्ति रु. ४८ करोड ७१ लाख व्यवस्था गरिएको छ जुन यस वर्षको तुलनामा ५३ प्रतिशतले बढी छ ।

(७) राजस्व प्रशासन सुदृढ गरी सरकारी राजस्व संकलनको दर बढाउने नीति लिइएको छ ।

(८) विकास कार्यक्रमलाई प्रभावकारी ढंगले सन्चालन गर्न तथा समयमा पूरा गर्न आर्थिक विकेन्द्रीकरणको व्यवस्था गरिएको छ ।

(९) जन आकांक्षा अनुकूलका आयोजनाहरु स्थानीय पन्चायत एकाइहरु जन–सहभागिताको माध्यमबाट पूरा गराउने विशेष व्यवस्था गरिएको छ ।

(१०) कर्मचारीवर्गको आर्थिक कठिनाइलाई ध्यानमा राखी तलव स्केलमा वृद्धि गर्नुका साथै विभिन्न सहुलियतहरु बढाउन प्रस्ताव गरिएकोक छ ।

(११) दैनिक उपभोग्य वस्तुहरुको नियमित आपूर्ति र मूल्य वृद्धिलाई नियन्त्रण गर्न विभिन्न वित्तीय उपायहरुको अवलम्बन गरिएको छ ।

(१२) साना किसानहरुलाई सहुलियत प्रदान गर्न तराईतर्फ १ १/२ विगाहा र पहाडतर्फ २० रोपनी जग्गासम्ममा लाग्ने मालपोतमा ९९ प्रतिशतसम्म छुट गरिएको छ । भाखा नाघेको कृषि ऋण बुझाउने म्याद वैशाख २०३९ सम्म बढाइनुका साथै जरिवाना मिनाहा गरिएको छ । यसरी भाखा नाघेको ऋण रकम किस्तावन्दीमा बुझाउने व्यवस्था मिलाइएको छ ।

(१३) प्राथमिकता प्राप्त उत्पादनशील क्षेत्रमा वाणिज्य बैंकहरुबाट गरिने कर्जाको प्रवाह उल्लेखनीय रुपमा बढाउने उपाय गरिएको छ ।

(१४) संस्थानहरुलाई सुदृढीकरण गर्नेतर्फ आवश्यक व्यवस्था गरिएको छ ।

(१५) वैदेशिक व्यापार घाटालाई घटाउँदै लैजाने उपायहरुको अवलम्बन गरेको छु ।

मैले माथि प्रस्ताव गरेका कदमहरु सुदृढ तथा स्वाबलम्बी अर्थ व्यवस्थाको आर्थिक लक्ष्य हासिल गर्ने दिशातिर उन्मुख छन् । यी लक्ष्य प्राप्तीको लागि विद्यमान व्यापार, राजस्व तथा अन्य आर्थिक क्षेत्रमा देखा परेका आर्थिक तथा सामाजिक विकृतीहरुलाई हटाउन श्री ५ को सरकार कटिवद्ध छ । यस्तै गरी विकासका आयोजनाहरुको सफल कार्यान्वयन गर्न आइपरेका अवरोधहरु र आर्थिक अनुशासनहिनतालाई हटाउन श्री ५ को सरकार दृढ रहेको कुरा पनि माननीय सदस्यहरुलाई अवगत गराउन चाहन्छु ।

मैले आज यस गरिमामय सदनमा प्रस्तुत गरेको आय व्यय विवरण देशको वर्तमान हांकलाई स्वीकार गरी चालू आर्थिक वर्षमा देशले हासिल गरेका उपलब्धीहरुको आधारमा बढ्दो जन आकांक्षालाई पूरा गर्दै जन–उत्साहलाई विकासको दशितार्फ उन्मुख गराउने उद्देश्यले प्रेरित छ । पन्चायत व्यवस्थाले प्राप्त गरेको व्यापक जन समर्थन र त्यसको फलस्वरुप आएको आजको राजनैतिक परिपक्वताको पृष्ठभूमिमा जनजीवनलाई प्रभावित गर्न सक्ने किसिमको आर्थिक परिवर्तन ल्याउने उद्देश्यले देशको अर्थ व्यवस्थालाई बढी जनमुखी गराउने मैले प्रयास गरेको छु ।

विश्व अर्थ व्यवस्थातर्फ विकसित मुलुकहरु समेत विगत वर्षहरुमा भएको इन्धनको चर्को मूल्य वृद्धिले ल्याएको समस्या र कठिनाईबाट उम्कन सकेका छैनन् । यस समस्याको सामाधानतर्फ उठाइएका कदमको फलस्वरुप विश्व अर्थ व्यवस्थामा आर्थिक मन्दी देखा पर्न थालेको छ । यसले गर्दा एकातिर विकसोन्मुख मुलुकहरुको निर्यामतमा प्रतिकूल प्रभाव परेको छ भने अर्कोतिर विकसित मुलुकहरु विकासोन्मुख मुलुकहरुलाई बढ्दो मात्रामा सहयोग जुटाउन असमर्थता प्रकट गर्दै छन् । अन्तर्राष्ट्रिय बहुपक्षीय संस्थाहरुको सहायता दिने क्षमतालाई पनि यसले प्रतिकूल प्रभाव पारेको छ । यस सन्दर्भमा पनि हामीले आगामी वर्षहरुमा आन्तरिक साधनको परिचालन गरी विकासको गतिलाई तीव्र गर्नु परेको छ ।

मैले प्रस्तुत गरेको आगामी वर्षको बजेटमा स्थानीय विकासमा जनसहभागिता बढाउने विषयमा प्रसस्त जोड दिएको छु । एकातिर देशका ठूला आयोजनाहरु राष्ट्रियस्तरमा पूरा गर्न आगामी वर्ष विकास खर्चमा पर्याप्त वृद्धि गरिएको छ भने अर्कोतिर जनस्तरमा सन्चालन गरिने स्थानीय विकासका आयोजनाहरुको लागि पनि उल्लेखनीय रुपले बढी रकम छुट्याएको छु । स्थानीय विकास आयोजनाहरुको छनौमट र कार्यान्वयन गर्न सम्बन्धित स्थानका जन प्रतिनिधिहरुनै बढी सक्षम हुने भएकोले जन सहभागिताको आधारमा त्यस्ता आयोजनाहरुको सफल कार्यान्वयनबाट विकासको प्रत्यक्ष असर जनसाधारणले अनुभव गर्ने भएकोले विकास कार्यक्रमहरु प्रति सबैको अभिरुची बढ्दै जाने निश्चित छ । यस्ता कार्यक्रमहरुको फलस्वरुप जनसहभागितालाई अझै बढाउनमा सहयोग मिल्ने भएकोले त्यस्ता आयोजनाहरुको प्रभावकारी ढंगले कार्यान्वयन गर्नेतर्फ हामी सबैले विशेष रुपले सचेष्ट हुनु पर्ने देखिन्छ ।

श्री ५ महाराजाधिराज सरकारबाट विगत आषाढ १० गते २०३८ सालमा राष्ट्रिय पंचायतको अधिवेशनलाई सम्बोधन गरिबक्सँदै हुकुम भएको कुरातर्फ म माननीय सदस्यहरुको ध्यान आकर्षित गर्न चाहन्छु "राजनैतिक दृष्टिबाट अब नेपाली समाजले स्पष्ट दिशाबोध गरिसकेकोले आर्थिक तथा विकास सम्बन्धी कार्यक्रमहरु एकाग्रता र दृढताकासाथ कार्यान्वयन गर्ने बेला आएको छ" । हामीले समयको हांकलाई स्वीकार गरी नेपाली जनताका न्यूनतम आवश्यकताहरुको परिपूर्तिको लागि उपलब्ध साधन र स्रोतहरुको अधिकतम उपयोग गर्न सक्षम हुनेछौं । तर यो कार्य जन सशभागितामानै भर पर्ने भएकोले स्थानीय पंचायतहरुले चाहिंदा मात्रामा सहभाग जुटाउने प्रयास गर्नु पर्ने तथ्यलाई पनि नऔंल्याइ रहन सकिंदैन । देश विकास सबैको साझा प्रयासबाट मात्र सम्भव हुन सक्दछ ।

द्रुततर विकासको निम्ति आज देशमा आवश्यक न्यूनतम पूर्वाधार तयार हुन सकेको छ । अब हामीले उपलब्ध आधारशिलाहरुबाट प्रत्यक्ष रुपमा उत्पादन बढाउने कार्यक्रमहरुमा ध्यान केन्द्रीत गर्नु परेको छ । आज तीव्र रुपले क्षय हुँदै गएको जमीनको उर्वराशक्ति बढाउने, खाद्यान्न अभावको क्षेत्रमा खाद्यान्न उत्पादन बढाउने, देशको श्रम शक्तिलाई अधिकतम परिचालन गर्ने, गैरकृषि क्षेत्रको अधिकत विकास गर्ने जस्ता कार्यक्रमहरुले प्राथमिकता पाउनु पर्ने देखिन्छ । यद्यपि हाम्रा विकासका समस्याहरु आज जटील तथा चुनौतीपूर्ण छन् तापनि यी समस्याहरुको समाधान हामी सबैको दृढ संकल्पमा नै निर्भर गर्दछ । सबै एक जूट भई लागेमा हामी लक्ष्यतर्फ अघि बढ्न र अन्ततोगत्वा पन्चायत व्यवस्थाको आर्थिक लक्ष्य हासिल गर्ने पछि पर्ने छैनौं भन्ने कुरामा म विश्वस्त छु ।

अब हाम्रा समक्ष कुनै राजनैतिक व्यवधान छैनन । श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको सवल र सक्रिय नेतृत्वमा निश्चिन्ततापूर्वक विकासको अभियानमा अझ द्रुत गतिले अघि बढ्नु परेको छ । आज पन्चायती व्यवस्था बढी जनमूखी हुन गएकोले जन–जहभागिता जुटाउने कार्य सुगम हुन आएको छ । जन–आकांक्षाको परिपूर्ति गर्न प्रशासनिक ढीलासुस्ती निर्मूल गर्नु आज बढी आवश्यकता देखिन आएको छ । आयोजनाहरुको तर्जुमा, कार्यान्वयन र मूल्यांकन प्रक्रियाहरुमा सुधार गरेर विकासको प्रक्रियालार्य गति प्रदान गर्न सकिन्छ भन्ने मेरो धारणा छ । यस कार्यमा अब जनता पर्खेर बस्ने अवस्थामा छैनन् । आर्थिक सुधार ल्याउन र न्यूनतम आवश्यकताको परिपूर्ति गर्न आम चुनाव पछि उपयुक्त वातावरण सिर्जना हुन गएको छ । मैले आज प्रस्तुत गरेको बजेटले यिनै कुराहरुलाई इंगीत गर्दछ । वर्तमान सरकारप्रति जनताको ठूलो आस्था रहेको र जन आकांक्षालाई साकार तुल्याउन म आज सबैको सक्रिय सहयोगको अपेक्षा गर्दछु ।

आय व्ययको संक्षिप्त विवरण

रु. हजारमा

आ.ब. ०३६।३७ को यथार्थ	विवरण	आ.ब. ०३७।३८ को संशोधित अनुमान	आ.ब. ०३८।३९ को अनुमान
३४७०६७१	**कूल खर्च**	४१८६३५२	७११३२१४
११६२०५७	साधारण तर्फ	१४२६४००	१७७९४७७
२३०८६१४	विकास तर्फ	२७५९९५२	५३३३७३७
	खर्च व्यहोर्ने श्रोतहरु		
१८८००००	राजश्व	२४२६१००	३१०००००
	राजश्वको वर्तमान श्रोतबाट		२७१९३२६
	कर परिवर्तन तथा प्रशासनिक सुधारबाट		३८०६७४
८०५६४२	**बैदेशिक सहायता (अनुदान)**	८५५५३०	१४००३६८
६९६८४७	द्विपक्षीय	६९२४७२	१०८७६८६
१०८७९५	बहुपक्षीय	१६३०५८	३१२६८२
-७८५०२९	**बचत (+) न्यून (-)**	-९०४७२२	-२६१२८४६
	न्यून पूर्ति गर्ने श्रोतहरु		
५३४९०५	**विदेशी सहायता (ऋण)**	६५४७२२	१७८७७५३
१४९६०६	द्विपक्षीय	१६६०१६	२०६८००
३८५२९९	बहुपक्षीय	४८८७०६	१५८०९५३
१८००००	**आन्तरिक ऋण**	२५००००	५०००००
७०१२४	नगद मौज्दातमा परिवर्तन (- बचत)	०	३२५०९३

राजश्व अनुमान

आर्थिक बर्ष २०३८/३९

रु.हजारमा

संकेत संख्या	शीर्षक	उप – शीर्षक	वर्तमान श्रोतबाट	कर परिवर्तन र प्रशासनिक सुधारबाट	जम्मा
		कूल जम्मा	२७१९३२६	३८०६७४	३१०००००
१.१.१.०	भन्सार महसूल		९१७०२८	१६२५००	१०७९५२८
१.१.१.१		पैठारीबाट	७७४१२८	११४६००	८८८७२८
१.१.१.२		निकासीबाट	६८७००	४७९००	११६६००
१.१.१.३		भारतीय अन्त:शुल्क फिर्ता	७१७००	०	७१७००
१.१.१.४		भन्सारको अन्य आय	२५००	०	२५००
१.१.२.०	वस्तु तथा सेवाको उत्पादन तथा उपभोगमा लाग्ने अन्त:शुलक र कर		९३७५३०	१६१९५०	१०९९४८०
१.१.२.१		औद्योगिक उत्पादनमा अन्त:शुल्क	२५७०४०	४७१००	३०४१४०
१.१-२.२		मदभट्टी ठेक्का रकम	२६४०	०	२६४०
१.१.२.३		विक्री कर	५९६०००	६५८५०	६६१८५०
१.१.२.४		मनोरञ्जन कर	१३१००	५०००	१८१००
१.१.२.७		होटल कर	१८७००	७५००	२६२००
१.१.२.८		हवाइ उडान कर	२१४५०	१००००	३१४५०
१.१.२.९		ठेक्का कर	२८६००	२६५००	५५१००
१.१.३.०	मालपोत तथा रजिष्ट्रेशन		१७८३७०	११११२४	१८९४९४
१.१.३.१		माल र मालपोत कार्यालयबाट उठाउने मालपोत	९१६७०	८०००	९९६७०
१.१.३.२		पञ्चायत विका तथा जग्गा कर (वक्यौंट)	२०००	०	२०००
१.१.३.३		घर जग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर	८४७००	३१२४	८७८२४
१.१.४.०	आय, नाफा र सम्पत्ति कर		१८५८६६	४५१००	२३०९६६
१.१.४.१		आयकर –सरकारी क्षेत्र	३२७१५	२५००	३५२१५
१.१.४.२		आयकर– अर्घ सरकारी क्षेत्र	१००९७	१०००	११०९७
१.१.४.३		आयकर–सार्वजनिक क्षेत्र	२४१८	२५०	२६६८
१.१.४.४		आयकर – निजी क्षेत्र	११३६६४	२६४००	१४००६४
१.१.४.५		आयकर–पारिश्रमिक	७५००	३५०	७८५०
१.१.४.७		शहरी क्षेत्र घरजग्गा कर	१०५००	१४६००	२५१००
१.१.४.८		सवारी साधन कर	२३००	०	२३००
१.१.४.९ ख		ब्याज कर	६६७२	०	६६७२
१.१.५.०	दस्तुर दण्ड जरिवाना र जफत		५२९१२	०	५२९१२
१.१.५.१		फर्म रजिष्ट्रेशन दस्तुर	२५८३	०	२५८३
१.१.५.२		एजेन्सी रजिष्ट्रशन दस्तुर	१२३	०	१२३
१.१.५.३		बन्दुक, पिस्तोल रजिष्ट्रेशन दस्तुर	४९५	०	४९५
१.१.५.४		सावरी इजाजत दस्तुर	२९४६	०	२९४६
१.१.५.५		न्यायिक शुल्क, दण्ड जरिवाना तथा जफत	८३४६	०	८३४६
१.१.५.६		प्रशासनिक दस्तुर, दण्ड जरिवाना तथा जफत	३८४१९	०	३८४१९
१.१.६.०	सरकारी सेवा तथा वस्तुहरुको विक्रीबाट प्राप्त आय		२०७०४३	०	२०७०४३
१.१.६.१		पिउने पानी महसूल	७६८	०	७६८
१.१.६.२		पानीपोत	११००	०	११००
१.१.६.३		विद्युत महसूल	७८८८	०	७८८८
१.१.६.४		हुलाक सेवा	२२८५३	०	२२८५३
१.१.६.५		खाद्य कृषि क्षेत्रको आय	६६०३	०	६६०३
१.१.६.६		शिक्षा क्षेत्रको आय	४१५४	०	४१५४
१.१.६.७		वन क्षेत्रको आय	१०२४००	०	१०२४००
१.१.६.८		यातायात क्षेत्रको आय	२७२७७	०	२७२७७
१.१.६.९		अन्य सरकारी क्षेत्रको आय	३४०००	०	३४०००
१.१.७.०	लाभांस		११३०९४	०	११३०९४
१.१.७.१		वित्तीय स.स्था	११२०००	०	११२०००
१.१.७.२		व्यापारिक संस्था	१७०	०	१७०
१.१.७.३		औद्योगिक संस्था	८३५	०	८३५

१.१.७.४		सेवामूलक संस्था	८९	०	८९
१.१.८.०	रोयल्टी तथा सरकारी सम्पत्ति विक्री		३६०२९	०	३६०२९
१.१.८.१		खानी रोयल्टी	११००	०	११००
१.१.८.३		अन्य रोयल्टी	१९१२	०	१९१२
१.१.८.४		अन्य विक्री	४५२९	०	४५२९
१.१.८.५		टकमरी	२५९७०	०	२५९७०
१.१.८.६		टक्सारको अन्य आय	२५१८	०	२५१८
१.१.९.०	साँव र ब्याज		६९७३०	०	६९७३०
१.१.९.१		साँवा–कम्पनी र स.स्थानहरुबाट	५२७९१	०	५२७९१
१.१.९.२		ब्याज–कम्पनी र संस्थानहरुबाट	१५९२८	०	१५९२८
१.१.९.३		अन्य साँवा र ब्याज	१०११	०	१०११
१.१.९.०	विविध आय		२१७२४	०	२१७२४
१.१.९.४		विविध आय	२१७२४	०	२१७२४

आ.ब. २०३६।३७ को यथार्थ र २०३७।३८ को संशोधित अनुमान (राजश्व)

रु. हजारमा

संकेत संख्या	शीर्षक	उप–शीर्षक	आ.ब. २०३६।३७ को यथार्थ	आ.ब. २०३७।३८ को संशोधित अनुमान
		कूल जम्मा	१८८००००	२४२६१००
१.१.१.०	भन्सार महसूल		६०८०१३	८४९१००
१.१.१.१		पैठारीबाट	५०४७९१	७१९४००
१.१.१.२		निकासीबाट	६२६३९	६२५००
१.१.१.३		भारतीय अन्त:शुल्क फिर्ता	३९५२५	६५२००
१.१.१.४		भन्सारको अन्य आय	१०५८	२०००
१.१.२.०	वस्तु तथा सेवाको उत्पादन तथा उपभोगमा लाग्ने अन्त:शुल्क र कर		६६७०११	८८८५६२
१.१.२.१		औद्योगिक उत्पादनमा अन्त:शुल्क	१९२०८२	२२८४००
१.१.२.२		मदभट्टी ठेक्का रकम	२३०९८	७६००
१.१.२.३		बिक्री कर	४०११९०	५७८६५०
१.१.२.४		मनोरञ्जन कर	९४८६	११४१२
१.१.२.७		होटल कर	१४०२०	१७०००
१.१.२.८		हवाइ उडान कर	८६३२	१९५००
१.१.२.९		ठेक्का कर	१८५०३	२६०००
१.१.३.०	मालपोत तथा रजिष्ट्रेशन		१२९४१८	१७३३००
१.१.३.१		माल र मालपोत कार्यालयबाट उठाउने मालपोत	५६१७६	८९०००
१.१.३.३		पञ्चायत विकास तथा जग्गाकर (वक्यौंत)	८२७९	३८००
१.१.३.४		घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर	६४९६३	७७०००
१.१.३.४		स्थानी विकास शुल्क	०	३५००
१.१.४.०	आय, नाफा र सम्पत्ति कर		१२४२७७	१४०२००
१.१.४.१		आयकर –सरकारी क्षेत्र	२८०६०	३६०००
१.१.४.२		आयकर– अर्घ सरकारी क्षेत्र	७५८८	२०००
१.१.४.३		आयकर–सार्वजनिक क्षेत्र	२१८०	१५००
१.१.४.४		आयकर – निजी क्षेत्र	५५६६०	७८०००
१.१.४.५		आयकर–पारिश्रमिक	७६२६	७३००
१.१.४.६		घर बहाल कर	८२६	०
१.१.४.७		शहरी क्षेत्र घरजग्गा कर	६५२६	७५००
१.१.४.८		सवारी साधन कर	१९३२	१८००
१.१.४.९		कर्जा कर	१३७९४	१००
१.१.४.९ क		ब्याज कर	८५	६०००
१.१.५.०	दस्तुर दण्ड जरिवाना र जफत		२९६९५	४६०१०
१.१.५.१		फर्म रजिष्ट्रेशन दस्तुर	१७९४	२५००
१.१.५.२		एजेन्सी रजिष्ट्रशन दस्तुर	९२	१०
१.१.५.३		बन्दुक, पिस्तोल रजिष्ट्रेशन दस्तुर	४२९	५००
१.१.५.४		सवारी इजाजत दस्तुर	२०३४	२८००
१.१.५.५		न्यायिक शुल्क, दण्ड जरिवाना तथा जफत	६०८१	७२००
१.१.५.६		प्रशासनिक दस्तुर, दण्ड जरिवाना तथा जफत	१९२६५	३३०००
१.१.६.०	सरकारी सेवा तथा वस्तुहरुको विक्रीबाट प्राप्त आय		१४४९७६	१५८५७०
१.१.६.१		पिउने पानी महसूल	५६६	६४०
१.१.६.२		पानीपोत	१३४०	६७०
१.१.६.३		विद्युत महसूल	१८९५	७०००
१.१.६.४		हुलाक सेवा	१७०८०	२१७६०

१.१.६.५		खाद्य कृषि क्षेत्रको आय	६५६६	७०००
१.१.६.६		शिक्षा क्षेत्रको आय	२९१५	३२००
१.१.६.७		वन क्षेत्रको आय	८६५४४	८२८००
१.१.६.८		यातायात क्षेत्रको आय	१०९०८	२१०००
१.१.६.९		अन्य सरकारी क्षेत्रको आय	१७१६२	१४५००
१.१.७.०	लाभांस		७९९९६	८५१८३
१.१.७.१		वित्तीय स.स्था	७७२१२	८४०००
१.१.७.२		व्यापारिक संस्था	१६०	१२०
१.१.७.३		औद्योगिक संस्था	२५६२	१०००
१.१.७.४		सेवामूलक संस्था	६२	६३
१.१.८.०	रोयल्टी तथा सरकारी सम्पत्ति विक्री		७३४८	७४३४
१.१.८.१		खानी रोयल्टी	११२२	७३४
१.१.८.२		विद्युत रोयल्टी	२२६	१००
१.१.८.३		अन्य रोयल्टी	१५८०	१६००
१.१.८.६		अन्य विक्री	४४२०	५०००
१.१.८.०	(क) टकमरी तथा टक्सार अन्य आय		२१३३८	२१०००
१.१.८.७		टकमरी	२०३३५	१८७००
१.१.८.८		टक्सारको अन्य आय	१००३	२३००
१.१.९.०	साँव र ब्याज		४१९९६	४०६६६
१.१.९.१		साँवा–कम्पनी र स.स्थानहरुबाट	२७०९६	२२२४४
१.१.९.२		ब्याज–कम्पनी र संस्थानहरुबाट	१३१६४	१७४५२
१.१.९.३		अन्य साँवा र ब्याज	१७३६	९७०
१.१.९.०	विविध आय		२५९३२	१६०७५
१.१.९.४		विविध आय	२५९३२	१६०७५

(साधारण बजेट) : व्यय अनुमान

रु.हजारमा

मुख्य शीर्षक	अनुदान संख्या	उप शीर्षक	आ.ब. २०३६।३७ को यथार्थ	आ.ब. २०३७।३८ को संशोधित अनुमान	आ.ब. २०३८।३९ को अनुमान
१. संवैधानिक अंगहरु	१		२३७७७	६५४७२	६२६८२
	१.१	श्री ५ महाराजाधिराज तथा राज परिवार	९८७७	९७४२	१२३३७
	१.२	राजसभा	४५८	६९४	८४६
	१.३	राष्ट्रिय पञ्चायत	४५८९	४६८०	५२२०
	१.४	महालेखा परिक्षकको विभाग	२९११	४४५३	४८१७
	१.५	सर्वोच्च अदालत	१४०५	१५००	२५५२
	१.६	लोक सेवा आयोग	३२२९	३५५०	४७२७
	१.७	निर्वाचन आयोग	७९७	४००६७	३१२६३
	१.८	गाउँफर्क राष्ट्रि अभियान	२६३	५०	०
	१.९	अख्तियार दुरुपयोग निवारण आयोग	२४८	७३६	९२०
२. साधारण प्रशासन	२		२०२९८७	२२२७००	२६०४२२
	२.१	मन्त्रिपरिषद्	२४८२	२८९६	३७६१
	२.२	श्री ५ को सरकारको सचिवालय	२३३६९	२६०४८	३२२२४
	२.३	जिल्ला प्रशासन	२३९४१	२६०५३	३१८२७
	२.४	प्रहरी	१११३६४	१४६८६७	१६५४६९
	२.५	कारागार	१३९१५	१४३२६	१८२२३
	२.६	विविध	८२६९	६३७०	८४६८
	२.७	प्रशासन सुधार	०	१४०	४५०
	२.८	राष्ट्रिय चुनाव आयोग	१९६४७	०	०
३. राजश्व प्रशासन	३		३०४२९	३७१०३	४६०६३
	३.१	मालपोत	१३०९९	१६९६१	२२२७०
	३.२	भन्सार	९०७६	१०३७५	१२०२१
	३.३	अन्त:शुल्क	३८७९	५३७५	६४६८
	३.४	कर	४२०२	४२२६	५१०१
	३.५	राजश्व न्यायाधिकरण	१७३	१६६	२०३
४. आर्थिक प्रशासन र योजना	४		१३१३२	१३९७९	१९९७२
	४.१	योजना	७५४	७६५	९१२
	४.२	तथ्याङ्क	५४१	८०९	७८४
	४.३	टक्सार	६६६३	६९८०	७३४९
	४.४	महालेखा नियन्त्रक कार्यालय	४०७१	४३५२	९३८०
	४.५	मेट्रिक नापतौल	११०३	१०७३	१५४७
५.न्याय प्रशासन	५		१५७६०	१९७२०	२६७०५
	५.१	अदालत	१५२४३	१८९२५	२५७३४
	५.२	महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय	५१७	५८१	७४०
	५.३	अ.दु.पुनरावेदन अदालत	०	२१४	२३१
६.बैदेशिक सेवा	६		४२८२०	४८००२	५०७५३
	६.१	ब्रैदेशिक सेवा	३८०८५	४१५५१	४३४२१
	६.२	विविध	४७३५	६४५१	७३३२
७. रक्षा	७		२२३०३९	२६४६००	२८८०१३
	७.१	रक्षा	१८५०३७	२१६३६२	२३७२९३
	७.२	विविध	३८००२	४८२३८	५०७२०
८. सामाजिक सेवाहरु	८		१८४५४१	२१३१११	२५७३९२
	८.१	शिक्षा	८२४८२	९८९८६	१०८३०५
	८.२	स्वास्थ्य	५७६९६	६६७२०	८२४१४
	८.३	पाउने पानी	२८२९	३१४७	३८१७
	८.४	पञ्चायत तथा स्थानीय विकास	२१८३९	२२८२८	३५०४२
	८.५	अन्य सामाजिक सेवाहरु	१९६९५	२१४३०	२७८१४
९. आर्थिक सेवाहरु	९		१०५६६९	११५२०८	१३६८६९

	९.१	कृषि	७७०८	३४१५	४०३६
	९.२	सिंचाई	२४०२	३५८०	४२५७
	९.३	भूमिसुधार	१२०३९	१४२२८	१६८२६
	९.४	नापी	३९२८	४२४२	५३९७
	९.५	बन	४२९३	५०७३	६०९६
	९.६	उद्योग तथा खानी	२८३०	३०२४	३५१८
	९.७	सञ्चार	३२७६५	३६७३७	४६२८५
	९.८	यातायात	३४१६६	३७८४६	४२१११
	९.९	विद्युत	३८८०	४८२७	५६४७
					२६९६
	९.१०	अन्य आर्थिक सेवाहरु	१६५८	२२३६	
१०.ऋण तथा लगानी	१०		११६८८	१११८१	१४३००
	१०.१	ऋण तथा लगानी	११६८८	१११८१	१४३००
११. साँवा र ब्याज भुक्तानी	११		२१७०७०	२१८५००	३२६५३८
	११.१	साँवा भुक्तानी	९४९३४	८५५२४	१०६१०६
	११.२	ब्याज भुक्तानी	१२२१३६	१३२९७६	२२०४३२
१२. विविध	१२		९११४५	१९६८२४	२८९७६८
	१२.१	विशिष्ट व्यक्ति तथा प्रतिनिधिमण्डलको भ्रमण खर्च	६६६६	८६३५	१५०००
	१२.२	निवृत्तिभरण,भत्ता तथा उपदान	१७६०३	२२३००	२३०००
	१२.३	अतिथि सत्कार	१३६	६७	२००
	१२.४	आकस्मिक सहायता चन्दा तथा पुरस्कार	६१	६	१००
	१२.५	मुआब्जा	२८६	५२८	१०००
	१२.६	अन्य	४१५४८	४४८३८	७०४६८
	१२.७	भैपरी आउने	२४८४५	१२०४५०	१८००००
कूल जम्मा			११६२०५७	१४२६४००	१७७९४७७

(विकास बजेट) : व्यय अनुमान

रु. हजारमा

मुख्य शिर्षक	अनुदान संख्या	उप शीर्षक	आ.ब. २०३६।३७ को यथार्थ	आ.ब. २०३७३८ को संशोधित अनुमान	आ.ब. २०३८।३९ को अनुमान
२. साधारण प्रशासन			५२०	७४४	८४२५
	२.७	प्रशासन	५२०	७४४	८४२५
४. आर्थिक योजना र प्रशासन			१४३४७	२५९२७	२९६१३
	४.१	योजना	९५९०	८२५५	१३२३५
	४.२	तथ्याक	४७५७	१७६७२	१६३७८
८. सामाजिक सेवाहरु			४४४३६२	६३०१५७	१३९५९३०
	८.१	शिक्षा	२४८०९८	२८६११५	४४९२९२
	८.२	स्वास्थ्य	७२२०१	११६६८४	२०२५११
	८.३	पिउने पानी	५८५२६	७७६२६	१८१०७७
	८.४	पञ्चायत तथा स्थानीय विकास	३९१२६	१११८६८	४४८७८३
	८.५	अन्य सामाजिक सेवाहरु	२६४११	३७८६४	११४२६७
९. आर्थिक सेवाहरु			१८१३१८२	२०५४९२४	३८४९७६९
	९.१	कृषि	१५३३५६	२२७६५२	७३१०३२
	९.२	सिंचाई	२३२७१४	३३६५२५	४७६६०७
	९.३	भूमिसुधार	११२६२	१४०५८	२३६७५
	९.४	नापी	२५६९६	२६१४३	३८६६९
	९.५	बन	९४२३३	११२९५६	१७९६१९
	९.६	उद्योग तथा खानी	११३१८७	१०५९९९	६१०२७४
	९.७	सञ्चार	२५५८५	२७८१४	७९५५७
		(क) हुलाक	-३१६०	-३२२९	-५२३०
		(ख) दूर संचार	-२२४२५	-२४५८५	-७४३२७
	९.८	यातायात	६४८३०७	५८०१७६	९२०४१९
		(क) सडक	-४३०६३९	-४५६८३८	-६१०३३६
		(ख) पूल	-२९२४१	-५६१६३	-७५५००
		(ग) हवाई	-१८८४२७	-६७१७५	-२३४५८३
	९.९	विद्युत	४९४२९०	६०५२०१	७३०४०८
	९.१०	अन्य आर्थिक सेवाहरु	१४५५२	१८४००	५९५०९
१२. विविध			२२६०५	२२२००	२००००
	१२.६	अन्य	१३५९८	२६०००	३००००
	१२.७	भैपरी	२२६०५	२२२००	२००००
	कूल जम्मा		२३०८६१४	२७५९९५२	५३३३७३७